

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Zuzana Vancová

Šicí stroj v českých zemích v 2. polovině 19. století

Sewing machine in the second half of the 19th century in the Czech lands

Straubing 2022

Vedoucí práce: doc. PhDr. Magdaléna Pokorná, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat paní doc. PhDr. Magdaleně Pokorné, CSc. za pomoc při výběru tématu práce, za její trpělivost a ochotu při konzultaci.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Ve Straubingu 1.8.2022

Podpis.....

Abstrakt:

Kvalitu života lidí ovlivňují a posunují technické vynálezy. 19. století je v tomto ohledu významným mezníkem. Probíhající průmyslová revoluce dala vzniknout i šicímu stroji, který pomohl změnit nejen způsob práce, ale i lidské postoje a myšlení. Šicí stroj umožnil namáhavou a časově náročnou práci – ruční zhotovování oděvů i dalších výrobků – významně ulehčit. Ve své práci se chci zaměřit na vývoj šicího stroje, ale především na jeho pronikání do českých zemí, propagaci, vliv na ženskou otázku a dobovou reflexi.

Klíčová slova: šicí stroj, vynález, ruční práce, propagace, výstava, žena

Abstract :

Quality of life influence and push technical inventions. 19th century is really significant turning point for that. Ongoing industrial revolution brought a sewing machine into being which helped to change not only method of working but human thinking and stands too. For most of human history, clothing has been handmade, with the help of thread and needle only. The sewing machine enabled to make this exacting work more easier. This bachelor thesis deals with sewing machine's development, its spreading into czech lands, promotion, influence on woman question and reflexion.

Key words : sewing machine, invention, hand work, promotion, exhibition, woman

Obsah

Úvod.....	6
1. Prameny a literatura.....	8
2. Historie a principy (ručního) šití.....	10
3. Šicí stroj jako vynález.....	12
4. První zmínky o šicím stroji na území Českého království.....	23
5. Přípravy na světovou výstavu v Londýně.....	25
6. Světová výstava v Londýně.....	28
7. Průmyslová výstava v Praze.....	30
8. Počátky rozšíření šicího stroje.....	38
9. Obchody se šicími stroji a jejich taktiky.....	42
10. Tovární výroba šicích strojů na území Rakousko-Uherské monarchie.....	49
11. Šicí stroj v dívčím školství.....	52
12. Negativní vnímání šicího stroje.....	54
13. Šicí stroj a humanitární pomoc.....	55
Závěr.....	56
Seznam pramenů a literatury.....	59
Přílohy.....	62
Příloha č. 1.....	62
Příloha č. 2.....	63
Příloha č. 3.....	64
Příloha č. 4.....	64
Příloha č. 5.....	65

Úvod

Je mnoho významných osobností, které reprezentovaly určitou epochu či myšlenku, a kterým je věnována řada publikací. Nicméně i předměty či technologie mohou ovlivnit, zasáhnout či zvrátit běh dějin a zásadním způsobem změnit po staletí osvědčené a zaběhnuté pořádky. Takovými předměty jsou například elektřina, atomová bomba či internet. Šicí stroj, o kterém pojednává tato bakalářská práce, nevykazuje sice tak zásadní parametry jako výše uvedené předměty, ale pro člověka 19. století představoval šicí stroj důležitý inovační prvek, který působil a pomáhal přeměnit řadu oblastí každodenního života.

O tom svědčí i mnoho zmínek v odborné literatuře, kde se ale povětšinou autor omezil na heslovitý odkaz, který má dosvědčit pokrokovost popisované události, jedince či instituce. Tento argument (šicí stroj = pokrok) je hojně využíván a je často umístěn do závorky.¹ Již tato stylizace sama o sobě upozorňuje na hluboké zakotvení šicího stroje v historické paměti a o jeho výpovědní hodnotě. Je proto vcelku překvapivé, že neexistuje odborná práce, která by zmapovala průnik tohoto užitečného pomocníka na naše území a aspekty jeho rozšíření do českých domácností. Milena Secká, Pavla Vošahlíková, Marie Bahenská jsou autorky, které v českém prostředí pracovaly či pracují ve svých spisech s termínem šicí stroj, nicméně jen do té míry, která jim toto jejich vlastní téma umožňuje. Zejména Milena Secká, která se intenzivně věnovala životu Vojty Náprstka, vnesla do této problematiky řadu zajímavých informací. Není se čemu divit, jelikož Náprstek je považován za propagátora technických novinek na území Českého království a jeho osobnost je s tímto procesem plně spjata. Ostatně krátký článek Mileny Secké, kde hraje šicí stroj zcela výjimečně hlavní roli, již ve svém nadpisu *Vojta Náprstek učil ženy šít na šicím stroji*² odkazuje na častý omyl s jeho jménem spojený. Ve skutečnosti se Vojta Náprstek nepodílel ani na vynalézání šicího stroje či výuce šití, jak je možná jeho jméno v české historické paměti zapsáno. Tato mýlka odkazuje na jeho nezastupitelnou úlohu v představení a popularizaci nejen šicího stroje české společnosti.

Pavla Vošahlíková, historička všedního dne 19. století, také logicky nemohla opomenout pojem šicí stroj ve svých pracích. Epizodní zmínky nacházíme především v jejich publikacích

¹ ŘÍHOVÁ, Hana. *Ženská emancipace v českých zemích v 19. století s přihlédnutím k brněnskému spolku Vesna*, Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 21.

² SECKÁ, Milena. *Vojta Náprstek učil ženy šít na šicím stroji*, Dějiny a současnost, 2013, roč. 35, č. 10, s. 15-17.

*Zlaté časy reklamy*³ a *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*⁴ Kniha historičky Marie Bahenské *Počátky emancipace žen v Čechách s podtitulem Dívčí vzdělání a ženské spolky v Praze v 19. století*⁵ je zase užitečným zdrojem k tématu dívčího školství, kde ženské práce hrály stěžejní roli, a ani zde se autorka nemohla šicímu stroji vyhnout. Bohužel těchto pár zajímavých pasáží nestačilo k zmapování problematiky průniku šicího stroje do českých domácností, což je hlavním cílem této práce. Jakým způsobem probíhala propagace, metody prodeje, cenová politika a kdo byl spojen s tímto procesem, jsou otázky, na které jsem hledala odpovědi. Velký důraz byl kladen na dobový kontext, který tento průběh formoval a utvářel. Stav před vynálezem šicího stroje a proces samotného vynalézání je v této práci také nastíněn pro lepší dokreslení situace.

³ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Zlaté časy české reklamy*, Praha: Karolinum, 1999.

⁴ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, Praha: Svoboda, 1996.

⁵ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách-dívčí vzdělání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha: Libri, 2005.

1. Prameny a literatura

Výše uvedené práce mi nicméně posloužily jako pramenná inspirace nebo vodítko k osobám, které hypoteticky mohly v soukromé korespondenci, deníku či diáři s pojmem šicí stroj pracovat. Výzkum v archivních fondech *Archivu Národního muzea*, *Památníku národního písemnictví*, *Archivu Národního technického muzea* bohužel nepřinesl zamýšlený úspěch. Jelikož šicí stroj nemá svůj osobní fond, byla tato práce také velice časově náročná. Osobnosti, které měly dle řady indicií šicí stroj ve svém osobním vlastnictví a veřejně tento předmět propagovaly nebo se jiným způsobem veřejně angažovaly na šíření povědomosti o tomto domácím pomocníkovi, nakonec neměly ve svých pozůstalostech o šicím stroji ani zmínku. Nejčastějším důvodem byla datace archivních materiálů. Není překvapením, že poznámek o šicím stroji se nejvíce vyskytovalo v rozmezí let 1862 až 1866 a 1867. Výstava, kterou pořádal Vojta Náprstek v Praze v prosinci 1862, rozpoutala enormní vlnu zájmu. Jednalo se o novinku, která po pár letech zdomácněla. Šicí stroj postupně zevšedněl, nebylo potřeba o něm dále masivně informovat, lidé o něm dostali dostatek informací v době svého velkolepého nástupu na scénu a v dalších pár letech následujících. To samozřejmě neznamenal, že by o něj přestal být zájem. Právě naopak, klesající cena spolu s vylepšenými modely znamenala, že si ho mohlo (a chtělo) dovolit více domácností. Kdybychom měli k dispozici informace obchodního či daňového charakteru, jistě by tuto hypotézu potvrdily. V archivních materiálech osobní povahy, které jsou datované po roce 1870, údaje o šicím stroji pomalu mizí. Pisatelka se omezila pouze na obecné označení jako šití nebo (ruční) práce a zda k tomu využívala šicí stroj, popřípadě jak k němu přišla, prožitek nebo emoce zde již chybí. Některé osobní fondy (např. Eliška Krásnohorská, Marie Červinková-Riegrová, Karolína Světlá) neobsahují žádné materiály, které by spadaly do inkriminovaného období (1862-1867), proto nebylo možné vypátrat jejich osobní zkušenost či postoj. I když se tyto osobnosti nezapomenutelně zapsaly do české genderové historie 19. století, v této bakalářské práci se jejich jména z výše uvedeného důvodu prakticky nevyskytují.

Důležitým zdrojem při psaní této bakalářské práce byla *odborná literatura 19. století*, a to převážně v anglickém či německém jazyce. Překlad těchto odborných textů byla další zajímavá, nicméně opět velmi časově náročná zkušenost. Publikace jako *History of the sewing machine. The Howe Machine Company*⁶ z roku 1872, *The sewing machine: its history*,

⁶ PARTON, James. *History of the sewing machine. The Howe Machine Company*, Middletown, Conn., 1872.

*construction, and application*⁷ z roku 1864 a *Genius rewarded, or; The story of the sewing machine*⁸, z roku 1880 mi posloužily v kapitole Vývoj šicího stroje. Autenticitu naopak dodaly dobové české texty z pera Aloise Studničky⁹ či Anny Srbové-Lužické.¹⁰

Hlavním pramenem pro tuto bakalářskou práci představoval *dobový tisk*, zejména ten česky psaný. Detailní až plastické vyobrazení Náprstkových prvních přednášek, především v *Národních listech*¹¹, bylo zásadním pramenem k této bakalářské práci. Dobové reportáže nabízejí dostatek dat informačního charakteru, ale mezi řádky i procítění doby, myšlenek a idejí, ve které vznikaly. Reklamní rubriky různých českých i německých periodik mi zase pomohly zmapovat nabídku šicích strojů a v ženských časopisech *Lada*¹² nebo *Nové pařížské módy*¹³ jsem našla mnoho zajímavých postřehů, které dotvořily ucelený obraz k tématu Šicí stroje v českých zemích v druhé polovině 19. století.

⁷ HERZOG, Rudolph. *The sewing machine: its history, construction, and application*, London: 1864, s. 26, 99.

⁸ CAULON, J. John. *Genius rewarded, or; The story of the sewing machine*, New York: 1880, s. 10-16.

⁹ STUDNIČKA, Alois. *Šicí stroje*, Praha: 1864.

¹⁰ SRBOVÁ-LUŽICKÁ, Anna. *Šití, svazek třetí. Školy ženských prací ručních*, Praha: 1880

¹¹ *Národní listy*, Praha: Julius Grégr, 1861-1941.

¹² *Lada*, beletristický a módní časopis, Praha: Antonie Melišová, 1860-1865.

¹³ *Nové pařížské módy*, list paní a dívek českých, Praha: Alois Hynek, 1895-1916.

2. Historie a principy (ručního) šití

Aby se člověk ochránil před nepříznivými meteorologickými a klimatickými vlivy, zakryl svou nahotu nebo později vyjádřil příslušnost k určité sociální či profesní skupině potřeboval k tomu oblečení. Především zamezení tělesnému prochlazení patřilo k hlavnímu důvodu a motivaci k výrobě vlastního oděvu.

Proces šití, to znamená spojování kůží, kožešin a později látek k sobě pomocí jehly a nitě, neodmyslitelně patřil k základním úkonům, kterému se musel člověk naučit, aby přežil. Nejdříve se k šití používaly jehly, které byly vyrobeny z různých přírodních materiálů jako například kost nebo paroží, a jako nit sloužila například vlákna z kopřiv či zvířecí šlachy. Tyto výrobní nástroje se v průběhu staletí vylepšovaly, zatímco způsob výroby oděvů zůstával prakticky stejný.

Šití představovalo zdlouhavou, namáhavou a nezdravou činnost, ke které byly odkázány v domácím prostředí výhradně ženy. *Ženě přísluší jehla jako muži meč, a ruka ženina, jež by neuměla vládnouti jehlou, nebyla by více rukou ženskou.*¹⁴ Toto přesvědčení bylo po celé 19. století všeobecně a bezvýhradně přijímáno, a proto se mladé dívky již od raného dětství se šitím, *keré jest ze všech ženských prací ručních uměním nejstarším a nejrozšířenějším, ano řekněme, že i nejpotřebnějším*¹⁵ postupně seznamovaly. Jednalo se především o šití bílého prádla, šití ozdobné, spravování a šití šatů. Při šití se dbalo na precizní provedení a na rozdíl od pletení či háčkování se nejednalo o *přenášivou práci*. I když existovaly další možnosti, jak si obstarat oděv, zůstávala domácí výroba nejrozšířenějším řešením. V případě nákupu u vetešníka byla problémem kvalita a služby profesionální švadleny či krejčího si mohla dovolit jen dobře situovaná rodina.

Jak již bylo řečeno, se zaučováním se začalo brzy. Děvčátka pomáhala maminkám při jednoduchém spravování oblečení, jako bylo přišívání knoflíků již v předškolním věku. Ve školních osnovách byly ruční práce zastoupeny vysokým počtem hodin, které dívky musely absolvovat. Na to s nelibostí vzpomínala například Eliška Krásnohorská, která navštěvovala v padesátých letech 19. století soukromý ústav Antonína Svobody v Poštovské ulici. *Na naší škole věru nebylo nebezpečí, že by se některá hlavička přeúčila... Ostatní čas denní, krom jed-*

¹⁴ SRBOVÁ-LUŽICKÁ, Anna. *Šití, svazek třetí. Školy ženských prací ručních*, Praha: 1880, s. 1.

¹⁵ Tamtéž.

*né hodiny francouzského říkání, byl dán napospas ručním pracem, té hrůze našich maminek.*¹⁶ Po ukončení povinné školní docházky byla děvčata připravena na praktický život. Šicí umění využila nejdříve na přípravu své výbavy, která se skládala většinou z několika sad ložního prádla, utěrek, nočních košil, ručníků a vyšívaných ubrusů.¹⁷ Příprava výbavy trvala několik let a pracovala na ni budoucí nevěsta za pomoci a asistence dalších ženských členek rodiny (maminka, tety, babičky, popřípadě služebné) v domácím prostředí nebo v kurzech šití pod dohledem profesionální švadleny. Po svatbě se ženy ručním pracím věnovaly pravidelně a s příchodem potomků se tato činnost ještě zintenzivnila. Jednalo se o časově náročnou práci. Výroba jednoho kusu oblečení zabrala ženě celý den. Například ušití mužské košile trvalo 14 hodin a 26 minut, méně komplikovanější byly ženské košile, které ženě zabraly 10 hodin a 30 minut, nejméně časově náročné bylo ušití jednoduché zástěry, kterou zvládla žena zhotovit za necelé 2 hodiny.¹⁸

Dlouhé vysedávání u šití nedělalo dobře ani ženinu zdraví. *U osob, jež se šitím mnoho zabývají, že často v brzce stávají se krátkozrakými, nepočítaje mnoho jiných, zejména plicních neduhů, kteréž šitím povstávají.*¹⁹ K eliminaci nepříznivých zdravotních neduhů spojené s touto dlouhotrvající, jednostrannou a monotónní činností bylo doporučováno měnit šití s jinou domácí aktivitou, především sedět rovně a pracovat vždy na místě, kde byly výborné světelné podmínky z důvodu ochrany zraku.

Představa mechanického šicího stroje, který by urychlil a usnadnil tento výrobní proces, jistě v myšlenkách každodenního života doprovázela nejednu hospodyně. Tuto představu se v druhé polovině 18. století a na začátku století 19. snažila zhmotnit řada vynálezců. Od představy po konečný vynález byla cesta dlouhá a komplikovaná.

¹⁶ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.* Praha: Svoboda 1996, str. 162-163.

¹⁷ Nové pařížské módy, list paní a dívek českých, roč. 8, č. 23, 1. 12. 1902, s. 25 přináší seznam výbav, levnější i dražší, tak jak je doporučeno Ženským výrobním spolkem ve Spálené ulici 11.

¹⁸ Lada, roč. 3, č. 17, 5. 9. 1863, s. 75.

¹⁹ STUDNÍČKA, Alois. *Šicí stroje*, Praha: 1864, s. 3.

3. Šicí stroj jako vynález

Princip strojového šití spočívá ve vpichování jehly s vrchní nití do látky z jedné strany tak, aby se při zpětném pohybu jehly vytvořilo na druhé straně očko, kterým se prohodí čluněk se spodní nití a vytvořený steh se pak seshora utáhne. Tento komplikovaný popis je možné zjednodušit a konstatovat, že strojní steh vzniká vázáním spodní a svrchní nitě. Tato vcelku jednoduchá definice vůbec nekoresponduje s relativně dlouhým vývojovým procesem šicího stroje. Šicí stroj totiž nebyl dílem jednoho šťastného nápadu bystrého vynálezce, ale jako u většiny vynálezů, tak i na jeho vývoji pracovalo nezávisle na sobě několik průkopníků v západní Evropě a severní Americe.

Zásadní problémy při sestrojování mechanického šicího stroje spočívaly především v myšlence napodobit ruční šití a v používání klasické jehly, která byla pro strojový způsob šití naprosto nevhodná. Tento postup byl vcelku logický, jelikož většina mechanických přístrojů napodobovala nebo byla inspirována lidskou prací. Takovým vynálezem byl například čluněk u tkalcovského stavu. Při konstrukci šicího stroje tento princip ale nefungoval a zavedl mnoho vynálezců do slepé uličky. To byl případ i Němce Charlese Fredericka Wiesenthala (1726-1789), který v Anglii sestrojil šicí mechanismus na principu ručního šití již v roce 1755. Jedná se také o vůbec první patent šicího stroje. Pozitivem jeho vynálezu ovšem bylo, že rozpoznal nefunkčnost klasické jehly pro mechanické šití a nahradil ji jehlou s ouškem uprostřed a dvěma hroty. Bohužel samotný stroj se nezachoval, k dispozici je jen jeho popis, takže existují pochybnosti, zda byl vůbec zkonstruován.²⁰

Dalším neúspěšným pokusem byl šicí stroj anglického truhláře Thomase Sainta, který zčásti opět napodoboval pohyb lidské ruky. Tento omyl byl nicméně vyvážen faktem, že jeho stroj byl schopen souvislého strojového stehu a jemu vděčíme za typickou konstrukci, která zůstala s menšími úpravami šicímu stroji dodnes. Šicí stroj, který byl sestrojen především pro šití kožených bot,²¹ byl vyroben ze dřeva a pro pohyblivé části stroje byl použit kov. Také klasická jehla byla nahrazena speciální jehlou vidlicovitého tvaru, která se pohybovala z horního ramene kolmo k látce a vytvářela řetízkový steh pomocí otáčivého zařízení umístěného pod látkou. Stroj byl vybaven i primitivním automatickým podáváním, které bylo

²⁰ CHOVANČÍKOVÁ, Irena (ed.). *Muzejní výstavní tvorba: sborník přednášek ze semináře 26.-27. 6. 2007*. Masarykovo muzeum v Hodoníně: 2008, s. 82.

²¹ Osvěta americká, Omaha, Nebraska, roč. 19, č. 32, 28. 2. 1912, s. 10.

schopno posouvat kůži dopředu.²² Také v tomto případě byl stroj patentován, konkrétně v roce 1790.²³ Originál Saintova stroje se bohužel nezachoval, ale londýnské Science museum vystavuje šicí stroj z roku 1874, který byl vyroben na základě Saintových nákresů.²⁴

Úsilí těchto prvních vynálezců bohužel nebylo korunováno úspěchem. Stroje nebyly tak efektivní, aby se staly nepostradatelným pomocníkem, ale jejich nezdary ukázaly cestu následovníkům. Nutkavá touha po výkonném stroji souvisela především s uspokojováním potřeb armád evropských států, které byly zvláště na přelomu 18. a 19. století, v době napoleonských válek, nesmírně aktuální. Ošatit statisícové armády vyžadovalo hromadnou výrobu právě s pomocí mechanického stroje, který by byl schopen překonat rychlost ručního šití a mohl vojsko rychle zásobovat nejen novými uniformami, ale i dalšími nezbytnými potřebami vojáka jako byly stany, opasky nebo brašny.

S efektivnějším řešením, které definitivně odmítlo kopírování zavedených pracovních postupů, přišel německý krejčí Balthasar Krembs (27. listopadu 1760, Mayen – 4. května 1813, Mayen). Jeho stroj s jednou nití používal princip, který se při šití na šicích strojích používá dodnes. Jeho podstata spočívala v protažení nitě látkou, kdy se při zpětném pohybu z nitě udělala klička, která vytvořila pevný vázaný steh. Mašina byla poháněna nohou a jeho výkon osciloval okolo 300 stehů za minutu. Krembs si svůj stroj nenechal patentovat.²⁵ Dodnes můžeme obdivovat výsledek jeho snažení v Eifelmuseum v jeho rodném městě Mayen.²⁶

Do seznamu vynálezců, kteří ovlivnili vývoj mechanického šicího stroje, patří i Rakušan Josef Madersperger (6. října 1768, Kufstein – 2. října 1850, chudobinec St. Marx u Vídně), který obětoval vývoji šicího stroje svůj dlouhý život a na jeho osobním příkladu je možné sledovat, jak vynálezce posouvaly vpřed vlastní omyly a nezdary. Jeho první model z roku 1807 ještě napodoboval ruční šití. Byl pojmenován Naehhand, což v překladu doslova

²² GLAFEY, Hugo. *Textil-Lexikon*. Stuttgart: 1937, s. 551.

²³ COOPER, Grace Rogers, *The Sewing Machine, its invention and development*, Washington: 1976, s. 4. *Patent byl podán na britském patentovém úřadě 17. července 1790 a dostal číslo 1764. Byl uložen pod košatým názvem: An Entire New Method of Making and Completing Shoes, Boots, Splatterdashes, Clogs, and Other Articles, by Means of Tools and Machines also Invented by Me for that Purpose, and of Certain Compositions of the Nature of Japan or Varnish, which will be very advantageous in many useful Applications. (Překlad: Zcela nový způsob výroby a dokončování střeviců, holínek, dřeváků a dalších předmětů, ve smyslu náradí a strojů, které jsou vynalezeny mnou pro tento účel, a pro určité kompozice japonského umění nebo lakování, které bude velice výhodné pro další využití).*

²⁴ Adresa: Exhibition Road, South Kensington, London SW7 2DD, <https://www.sciencemuseum.org.uk/>

²⁵ LÜTH, Erich. *Balthasar Krems: Ein dt. Erfinder d. Nähmaschine*, 1941, 32 stran.

²⁶ Adresa: Genovevaburg, Mayen, Porýní-Falc.

znamená šicí ruka. Jelikož délka nitě byla velice omezena, pouhých 45 centimetrů, neumožňoval plynulé a rychlé šití. Neuspokojivé výsledky tohoto prototypu, které vyžadovaly výměnu nejen nitě, ale i jehly po přibližně 130 stezích, ho nicméně neodradily a na svět přišly ještě další čtyři modely. K vylepšení původního prototypu, který používal ještě jehlu s ouškem uprostřed, mu posloužil nový typ jehly, kterou navrhl jen o pár let dříve Balthasar Krembs a také přidal systém dvou oddělených nití. I když jeho šicí stroj nevykazoval takové parametry, které by splňovaly standardy efektivní práce, nemůžeme Maderspergerovi odepřít zásluhy na vyřešení přímého odběru nitě z cívky. Jelikož byl o užitečnosti svého šicího stroje hluboce přesvědčen, pokusil se o jeho komercializaci, která ale ztroskotala na nedostatku peněz. Roku 1814 si zažádal o privilegium, které mu bylo uděleno roku 1815, ale protože nezaplatil poplatky spojené s patentním procesem, tak mu o tři roky později propadlo a nebylo nijak využito. Své snahy podpořil kolem roku 1816 také vydáním vlastní brožurky *Beschreibung einer Naehmaschine* (Popis šicího stroje), kde je jeho stroj vyobrazen a popsán na 15 stránkách nebo také účasti na výstavě ve Vídni, kde obdržel roku 1841 jen bronzovou medaili,²⁷ místo zamýšlené finanční podpory, která by umožnila jeho sny realizovat. Jeho úsilí nebylo korunováno úspěchem, ani darováním svého posledního, pátého modelu k.k. Polytechnickému institutu ve Vídni, v domnění, že by jeho vynález mohl vzbudit pozornost v odborných kruzích.²⁸ Tento dar nadále zůstává ve sbírkách vídeňského Technického muzea. Uznání a pozornosti dosáhl Madersperger až téměř půl století po své smrti, a to díky obyvatelům svého rodného města Kufstein v Tyrolsku, kteří se rozhodli odhalit k uctění jeho památky pomník. Na pomníku jsou uvedena tato slova: *Erfinder der Nahmaschine* (vynálezce šicího stroje). Toto odhalení se konalo 6. a 7. června 1903 za přítomnosti nejen velkého počtu lidí z blízka i daleka, ale i zástupců státní a církevní správy a průmyslových korporací Rast und Gasser, Josef Anger und Soehne, Rezler a Komárek. Šéfové těchto vídeňských továren na šicí stroje se finančně podíleli na zhotovení památníku, jelikož cítili upřímnou vděčnost za obětavou práci, kterou Josef Madersperger věnoval vývoji šicího stroje, jak alespoň vyplývá ze slavnostního projevu, který přednesl osobně továrník August Rast. Dále byla tento den odkryta na rodném domě Josefa Maderspergera pamětní deska, kterou věnovali krejčovští mistři z Innsbrucku a Kufsteinu. Účastníci oslav měli možnost na vlastní oči obdivovat jeho Naehhand, který byl dovezen z Vídně a byl vystaven v místní tělocvičně.²⁹ Zájem o jeho osobu tímto ale neskončil, i vídeňští krejčí uctili jeho památku vybudováním hrobu s litinovým křížem na místě, kde byl pravděpodobně pohřben

²⁷ Brünner Zeitung, roč. 32, č. 216, 21. 9. 1880, s. 882.

²⁸ CHORHERR, Thomas. Grosse Österreicher, Überreuter Verlag, Vídeň: 1985.

²⁹ Münchner Neueste Nachrichten, roč. 55, č. 265, 9. 7. 1903, s. 4.

do masového hrobu a roku 1933 mu Vídeň, kde strávil většinu svého života, vzdala čest odhalením jeho busty v Resselově parku. Na jeho památku upozorňuje také cedule umístěna na místě, kde stál chudobinec, ve kterém zemřel.³⁰ Krom toho i některé ulice v Rakousku nesou jeho jméno, konkrétně ve Vídni, Linci, Innsbrucku a Kufsteinu. Přesně po 100 letech od jeho smrti vydala rakouská pošta známku na jeho počest v hodnotě šedesáti grošů a 190 let od podání žádosti o patent otevřelo 26. dubna 2004 muzeum v jeho rodném domě. V muzeu, které má pouhých 14 m², se můžeme pomocí multimediální výstavy seznámit s jeho prací i životem. Je zajímavé, že i když Josef Madersperger nedosáhl svého cíle, je i nadále oceňováno jeho dílo a díky jednotlivým objektům žije v historické paměti dodnes.

Přechod od tradiční společnosti ke společnosti moderní přinášelo významné změny do života člověka, který musel přizpůsobit své chování a jednání nastupující průmyslové revoluci, která začala v druhé polovině 18. století ve Velké Británii. Ta měla obrovský dopad na všechny oblasti lidského života. Původní, nepřilíš produktivní domácí ruční výroba, která se soustředila na venkově, je nahrazena prací v továrnách. Nové zdroje energie a stroje umožňovaly efektivní výrobu, která se výrazně odlišovala od cechovní či manufakturní výroby. Tovární dělníci především v textilním průmyslu, kteří v podstatě nepotřebovali žádnou kvalifikaci, a k obsluze stroje postačovalo pouhé krátké zaučení, začali tovární stroje úmyslně ničit z obavy, že jim kradou či zlevňují jejich práci. S tímto fenoménem, nazývaným se luddismus, se potýkal ne jeden továrník či vynálezce první poloviny 19. století. Francouzský krejčí Barthélémy Thimonnier (19. srpna 1793–5. července 1857), který je označován jako první podnikatel zabývající se výrobou šicích strojů na světě, nebyl výjimkou. Zkonstruoval stroj, který byl stále založen na principu ručního šití, nicméně jeho technická vyzrálость umožňující efektivní práci, která předčila výše zmiňované pokusy, mu otevřela cestu k první hromadné výrobě šicích strojů. Jedná se tedy o první uskutečněný pokus komerčního využití šicího stroje. Tento krok by nebyl bez bohatého investora možný. Investor byl velice důležitým faktorem a Thimonnierovi se tímto podařilo skloubit dva základní předpoklady k úspěšnému podnikání, což byl nápad a obchodní partner, který financoval společný projekt. Nápad dodal sám Thimonnier, který roku 1829 zkonstruoval šicí stroj, jenž byl 17. července 1830 patentován. Jeho model Couseuse, který byl vyroben ještě převážně ze dřeva, byl schopen vyvinout až 200 stehů za minutu. Princip jeho stroje spočíval v tom, že hákovitá jehla procházela dolů látkou, kde uchopila nit, kterou vytáhla a tím se vytvořila na spodní straně šitého materiálu smyčka, která byla uzamčena další smyčkou. Tento opakující se

³⁰ CZEIKE, Felix. *Wien. Kunst und Kultur-Lexikon*, München: 1976, s. 89.

proces vytvářel řetízkový steh. Jeho obchodní společník, důlní inženýr Ferrand, vyřídil potřebné záležitosti týkající se patentového řízení a sehnal peníze na založení společnosti *Société Germain Petit et Cie* v roce 1830, která sériově vyráběla Thimonnierovi šicí stroje a zároveň na těchto strojích šila uniformy pro francouzskou armádu. Podnikatelský projekt překazila událost, která se odehrála v lednu 1831, kdy byla pařížská krejčovská dílna, kde se pracovalo na více než osmdesáti šicích stojích *Couseuse*, přepadena davem rozrušených krejčovských dělníků, kteří ze strachu, že je stroje připraví o práci, celou dílnu zdemolovali a zapálili. Svůj podíl na tom měla bezpochyby i celospolečenská situace ve Francii po červencové revoluci v roce 1830. Podstatnou roli v tomto případě hrály nejen existenční obavy dělníků, ale i intriky krejčovského cechu, který šicí stroje vnímal jako nepříjemného konkurenta. Státní zakázky představovaly pro krejčí stabilní a jistý příjem a šicí stroje, které dokázaly urychlit a zlevnit výrobu uniforem až o polovinu, byly v myslích dělníků nevídaným a silným protivníkem. Thimonnier, který v úspěšné továrně zastával funkci (spolu)ředitele, musel uprchnout, aby si zachránil vlastní život. Jeho vynalézavého ducha tato životní epizoda nezlomila.³¹ Roku 1847 si nechal patentovat vylepšený model *Couso-brodeur*, jehož předností byla zvýšená rychlost šití na 300 stehů za minutu a možnost instalace jehel různé velikosti dle tloušťky tkaniny pro úhlednější šev. Vylepšení se bohužel netýkalo podávání látky, která se musela po vytvoření stehu ručně posouvat, což komplikovalo a zpomalovalo šití. Po zakoupení britské obchodní licence přesouvá svoje podnikatelské zájmy do Manchesteru, neboť ve Francii v roce 1848 propukla únorová revoluce. Tento projekt ale brzy opouští kvůli neshodám s obchodním partnerem a vrací se zpátky do Francie, kde se ještě dočká velkého ocenění. Na druhé světové výstavě v Paříži v roce 1855 získává jednu z prvních cen. Bylo to velké zadostiučinění, které mohlo odčinit zklamání, které zažil během první světové výstavy konané v Londýně v roce 1851, kam jeho model dorazil se zpožděním a porota ho odmítla dodatečně zařadit do soutěže. V roce 1855 byl již jeho stroj zastaralý a v konkurenci amerických vynálezců uspěl jen díky tomu, že se výstava konala v jeho rodné zemi. I přes velké životní úsilí, které vložil do vývoje šicího stroje a navzdory zmíněným úspěchům, které mu nikdo nemůže upřít, umírá v roce 1857 v chudobě.³² S jeho šicími stroji se můžeme seznámit v londýnském vědeckém muzeu, Lyonu nebo v rodném městě Amplepuis. V roce 1955 francouzská pošta vydala sérii poštovních známek zobrazující velké francouzské vynálezce, Thimonnier byl vyobrazen na známce v hodnotě 10 franků, ale i tento projekt se

³¹ LEWTON, L. Frederick. *The servant in the house: a brief history of the sewing machine*, Washington: 1930, s. 561.

³² COOPER, Grace Rogers, *The Sewing Machine, its invention and development*, Washington: 1976, s. 217-218.

neobešel bez komplikace – na známce je uveden rok úmrtí 1859, vynálezce ale zemřel ve skutečnosti o dva roky dříve.

Práce na výrobě efektního mechanického stroje, který by nahradil namáhavou a málo produktivní ruční práci, se zpočátku soustředila převážně do západní Evropy, ale i ve Spojených státech se nezháleželo. Zámorští vynálezci malé zpoždění bez problému dohnali, a nakonec i jako první proběhli cílovou páskou. Proč k tomuto zpoždění došlo, je obtížné vysvětlit. Osobně se domnívám, že příčinou mohla být americká válka za nezávislost, která probíhala od roku 1776 do roku 1783 a následná konsolidace politických a společenských poměrů ve Spojených státech amerických měla určitě na tomto zpomalení svůj podíl. První zmínka o mechanickém stroji na americkém kontinentě pochází až z roku 1818, kdy existují záznamy o vynálezu šicího stroje, který ale nebyl patentován. Z tohoto důvodu chybí bližší informace a můžeme se pouze domnívat, zda otcem tohoto stroje byl baptistický duchovní z Vermontu John Adams Dodge nebo dvojice vynálezců Adams a Dodge ze stejného regionu. Díky nejednoznačnosti pramenů se jméno pravého vynálezce tohoto stroje již zřejmě nedozvíme. Jediné na čem se prameny shodují, je popis tohoto prototypu. Jednalo se o šicí stroj s jednou nití a s jehlou s dvěma špičkami a očkem uprostřed jehly, který vytvářel zadní steh.³³ Intenzivní průzkum v oblasti vývoje šicího stroje na území Spojených států amerických komplikuje fakt, že v roce 1836 vyhořel Americký patentový úřad ve Washingtonu, při kterém nenávratně zmizela potřebná data.

Dalším významným mezníkem pro šicí stroje je rok 1833, kdy se na scéně objevuje profesionální vynálezce Američan Walter Hunt (29. července 1796 Martinsburg - 8. června 1859 New York), který je autorem mnoha dalších technických novinek, jako je například spínací špendlík, pouliční čistící vůz či umělý kámen. Jeho široký záběr činnosti je stejně neuvěřitelný jako jeho životní osudy. Nejenže výsledky své práce nikterak nezpeněžil, ale špatně zvolenou obchodní strategií umožnil dalším lidem na svých vynálezech zbohatnout. Aby získal finance, které by mu umožnily rozjet výrobu strojů, které vymyslel, prodával velmi levně své vynálezy dalším osobám či subjektům.³⁴ Takto skončil jeho spínací špendlík, jehož vlastnická práva prodal za čtyři sta dolarů, a který novému majiteli vydělal milióny dolarů či šicí stroj. Walter Hunt vyvinul první šicí stroj, který se již nesnažil napodobovat ruční šití. Kombinace jehly, která měla umístěno očko ve špičce, vibrujícího ramena, které uvádělo jehlu do chodu a člunku, který svým pohybem uvolňoval druhou spodní nit, přivedla na svět

³³ Tamtéž, s. 9.

³⁴ LEWTON, Frederick Lewis. The servant in the house, Washington: 1930, s. 563-565.

úplně nový koncept, který je využíván pro šicí stroje dodnes.³⁵ Podavač látky byl ještě nedostatečně vyřešen, což vyžadovalo zastavení práce a přenastavení šitého materiálu. Jak bylo Huntovým pravidlem, nepatentovaný šicí stroj prodal firmě, která ho měla zájem vyrábět, ale důsledkem finanční krize roku 1837 a následné epidemie cholery, k této výrobě nakonec vůbec nedošlo a nový majitel George A. Arrowsmith také tento stroj opomněl patentovat. Tento postup se ukázal jako chybný a neuvážený a zavedl Waltera Hunta do vleklého soudního sporu s Eliasem Howem (9. července 1819 Spencer – 3. října 1867 Brooklyn), oficiálně uznaným vynálezcem šicího stroje.³⁶

Jako dělník ve strojírenské dílně na výrobu textilních strojů a později jako jemný mechanik, uvažoval Elias Howe o mechanickém šicím stroji, který by jednou provždy nahradil jehlu a nit. Díky inovacím a řadou doplňků, které provedl na strojích svých předchůdců, se tato myšlenka stala skutečností. Patent prvního šicího stroje, který je schopen ušít vázaný steh, obdržel 10. září 1846 patentové číslo 4750 a nesl jméno Eliase Howa. Skutečnost, že si nechal svůj stroj patentovat, hrála v jeho životě zásadní roli. Jedna věc je totiž stroj vymyslet, zkonstruovat a prokázat jeho efektivitu a něco jiného je stroj komercializovat, prosadit a ochránit před případným plagiátorstvím. První část tohoto procesu se ukázala jako vcelku bezproblémová, sestavení šicího stroje věnoval Elias Howe přibližně tři roky a jeho výkon představil veřejnosti tím, že uspořádal v Bostonu závod s pěti nejzdatnějšími krejčími, ve kterém zvítězil. Jeho stroj dosahoval až 300 stehů za minutu, takže několikanásobně překročil rychlost ruční práce. Údiv přihlížejících bohužel nepřinesl zamýšlený efekt a Elias Howe nerealizoval ani jednu zakázku. Zde se opět setkáváme s fenoménem stroje, který v představách lidí ožebračuje textilní dělníky a krejčí připravuje o práci. Dalším důvodem byla vysoká cena stroje, 300 dolarů si totiž mohl dovolit jen velmi omezený počet osob. Aby prosadil své zájmy, vycestoval i do Velké Británie, kde ale zaznamenal jen nepatrný úspěch. Po návratu do Spojených států amerických s překvapením zjistil, že se jeho šicí stroj velmi dobře prodává.³⁷

Tím, kdo šicí stroj představil americkému trhu a také profitoval z jeho prodeje, byl Isaac Merritt Singer (27. října 1811 Pittstown – 23. července 1875 Paignton), nepřiliš úspěšný herec, který díky několika úpravám již existujících šicích strojů, kdy je opatřil patkou, napínáním niti a pedálem, ale především díky brilantní obchodní strategii dosáhl toho, o co se

³⁵ COOPER, Grace Rogers, *The Sewing Machine, its invention and development*, Washington: 1976, s. 11, 218.

³⁶ BENDA, Jiří. *Počátky a rozvoj oděvní konfekční výroby v českých zemích*, FF UK: 1969, s. 36-37.

³⁷ PARTON, James. *History of the sewing machine. The Howe Machine Company*, Middletown, 1872.

marně snažil Elias Howe.³⁸ Jeho zásluhou se zrodil nový fenomén a jméno Singer se stalo v podstatě synonymem pro šicí stroj. Singerem navržený splátkový prodej zlevnil šicí stroj ve smyslu rozložení pořizovacích nákladů na delší časový úsek a umožnil koupit stroje i méně majetným lidem. Tímto došlo doslova k explozi, jak výrobní, tak i prodejní. Společnost I. M. Singer & Co., kterou založil se svými společníky v roce 1851, (přejmenovaných na Singer Manufacturing Company v roce 1865 a v roce 1963 na The Singer Company), začala používat obchodní taktiky, které dosud nebyly v širší míře uplatňovány. Nejen úspěšný systém splátkového prodeje, ale i agresivní prodejní politika nebo uzpůsobení šicího stroje, který byl primárně určen pro průmyslovou výrobu, také k domácímu použití, přinesla firmě nebývalý úspěch a obrovské zisky. Na to samozřejmě Elias Howe jako vlastník duchovních práv musel zareagovat. Jeho patent zahrnoval tyto tři důležité atributy: jehla s očkem u hrotu, člunek a automatický podavač látky.

Soudní proces z roku 1849, který byl vůbec prvním patentovým sporem ve Spojených státech amerických, udělal po vleklých soudních jednání v této záležitosti jasno jednou provždy. Jednoznačným vítězem této patentové války, která trvala pět let, se stal Elias Howe.³⁹ I přes zjištění, že jeho invence byla minimální a že se z velké části inspiroval vynálezem Waltera Hunta, se soudce přiklonil ke skutečnosti, že Elias Howe je oficiálním držitelem patentu, který ho opravňuje k využití všech benefitů, které z této skutečnosti vyplývají. I. M. Singer patentoval svůj model, který technicky převyšoval model E. Howa, až 12. srpna 1851. Při zvážení rychlosti a objemu, v jakém se výroba šicích strojů začala v dalších letech praktikovat, můžeme bez překvapení konstatovat, že se stal z Eliase Howa v krátké době dolarový milionář, i když sám se výrobě šicích strojů nevěnoval. Jeho starší bratr Amasa B. Howe využil jména slavného bratra a v roce 1854 založil továrnu na šicí stroje Howe Sewing Machine Company. Sám Elias Howe se necelé dva roky před svou smrtí nakonec rozhodl podnikat v tomto odvětví a spolu se Stockwell brothers založil Howe Machine company na výrobu šicích strojů v Bridgeportu ve státě Connecticut. Jeho bohatství bylo získáno především z licenčních poplatků. I. M. Singer byl nucen na základě tohoto soudního rozhodnutí zaplatit 15 000 dolarů na účet E. Howa jako kompenzaci za ušlý zisk za již prodané stroje a do budoucna vyplácet podíl z každého prodaného stroje. Elias Howe nebyl ovšem jediným držitelem patentu, v polovině 19. století pracovalo na vylepšení šicího stroje nebo lépe řečeno jeho různých komponentů mnoho vynálezců a následné licenční boje dost zásadním způsobem ohrožovaly fungování tohoto odvětví. V roce 1856 se tři

³⁸ HERZOG, Rudolph. *The sewing machine: its history, construction, and application*, London: 1864, s. 26, 99.

³⁹ CAULON, J. John. *Genius rewarded, or, The story of the sewing machine*, New York: 1880, s. 10-16.

nejvýznamnější držitelé patentů a zároveň výrobců šicích strojů I. M. Singer & Co. (I. M. Singer vlastnil 22 patentů, ať již vlastních či koupených), Wheeler & Wilson Manufacturing Company a The Grover & Baker Co. dohodli na ukončení vyčerpávajících sporů o porušování patentového práva, které ruinovaly jejich obchody a spojili své licenční know-how. Jimi vytvořený monopol (trust), ke kterému se přidal i Elias Howe, jim zajišťoval přísun licenčních poplatků od ostatních výrobců a zároveň potřebný klid pro výrobní expanzi. Tu nejlépe využila a dlouhodobě udržela společnost I. M. Singera. Výborně manažersky sladěné trio vlastníků a zakladatelů firmy (Singer jako vynálezce a inovátor, právník Edward Cabot Clark a po smrti Singera třetí prezident firmy a finančník G. B. Zieber, který ale brzy ze zdravotních důvodů firmu opustil), dokázalo to, co jejím předchůdcům chybělo ke kýženému úspěchu. Singer přinesl nápad, který uměl zrealizovat, Zieber počáteční kapitál a Clark se postaral o právní stránku věci, která, jak vyplývá z předchozích řádků, byla na počátku nesmírně důležitá. Komplexní balíček firmy Singer, který zájemcům nabízel výkonný stroj o rychlosti 900 stehů za minutu, a který byl díky odlehčení a zmenšení ideální k domácímu využití, příjemný design, který zdaleka nepřipomínal tovární stroj, ale elegantní a praktický kus nábytku, jednoduchou obsluhu a systém náhradních dílů, kterým bylo možné nahradit rozbitý či nefungující díl, luxusně vybavené prodejny, kde atraktivní ženský personál předváděl a zaučoval nové zákazníky, široká síť vlastních poboček a opraven, splátkový prodej a především přijatelná cena, způsobily doslova revoluci.⁴⁰ První modely pro domácí použití se prodávaly za 100 dolarů. Druhý model „New family“ z roku 1865 zlevnil na 75 dolarů.⁴¹ Ještě lepší obchodní začátek než firma Singer, zaznamenalo duo obchodních partnerů Wheeler a Wilson, kteří se v padesátých a šedesátých letech 19. století mohli pochlubit dokonce lepšími výrobními a prodejními výsledky. Opět zde narážíme na tandem inovátora a podnikatele-finančníka, tedy mechanismu dělby know-how a potřebných finančních prostředků, který umožnil expanzi v podnikání. Allen Benjamin Wilson (18. října 1823 Willet -29. dubna 1888 Woodmont), vynálezce a držitel několika patentů (4 patenty z roku 1850, 1851, 1852, 1854), který zásadním způsobem zasáhl do vývoje šicích strojů, tím že sestrojil rotační člunek a podavač látky se zpětným pohybem. Spolu s investorem Nathanielem Wheelerem (7. září Lichtfield 1820-31. prosince 1893 Bridgeport) založili na začátku padesátých let 19. století továrnu na výrobu šicích strojů Wheeler & Wilson Company ve Watertownu ve státě New York. V roce 1856 se přestěhovala do Bridgeportu v Connecticutu s novým názvem firmy Wheeler and Wilson Manufacturing

⁴⁰ COOPER, Grace Rogers. *The sewing machine*. Washington: 1976, s. 34-35.

⁴¹ <https://www.singer.com/history>

Company. Tento úspěšný výrobce šicích strojů byl na samém začátku 20. století zakoupen firmou Singer.⁴²

Cílem této kapitoly bylo seznámit s poměrně dlouhým procesem vývoje šicího stroje. Vynálezu, který vítězům přinesl nesmírné bohatství a slávu (například jmění E. Howa bylo odhadováno v době jeho smrti na 2 miliony dolarů,⁴³ Singer vydělal dokonce 14 milionů dolarů⁴⁴) a poraženým povětšinou zklamání a bídu. Výše uvedený přehled vynálezců není samozřejmě kompletní (mimo jiné Thomas Stone, James Henderson, John Duncan, Edward W. Chapman, Henry Lye a další), ale pro účely této práce, která má přiblížit prosazování šicího stroje, postačující k tomu, aby byla pochopena cesta, po které tito lidé kráčeli a čím byli formováni a ovlivňováni. První pionýři, kteří snili o funkčním mechanickém stroji, byli dětmi 18. století, které ještě nedovolovalo překročit jistou myšlenkovou hranici, která by umožňovala tohoto úspěchu dosáhnout, nicméně jejich nesmělé a nemotorné kroky ukázaly jejich nástupcům správnou cestu. Ti neúnavně pracovali dál, poučení z chyb, nezdarů i dílčích úspěchů svých předchůdců. Čím blíže k cíli, tím více osob bylo do tohoto klání zapojeno, což ukazuje na celospolečenský posun v myšlení, především v novém vnímání možností, které 19. století začalo umožňovat (self-made man). Cílovou páskou nakonec proběhl Elias Howe, ale nebyl to vítěz jediný. Kromě něho na stupních vítězů stanuli i další aktéři této poslední fáze. Ti dobře pochopili, že svůj objev prosadí jen s pomocí investorů, kteří jim umožní jejich produkt zhmotnit.

Z dlouhodobého hlediska si nejlépe vedla firma Singer, která nejenže stále existuje, ale již v brzké době po založení expandovala za hranice USA a stala se tak jednou z prvních nadnárodních společností vůbec. Vynález měl obrovský celospolečenský dopad a takto byl i společností 19. století vnímán. 20. století již šicí stroj chápalo jako všednodenního pomocníka, jehož význam v domácnostech postupně slábnul díky stále levnějším produktům oděvního průmyslu. Nicméně v obecné historické paměti zůstává příběh o jeho vývoji nebo útržkovité fragmenty nadále.

Takovým důkazem je druhý hraný film skupiny Beatles *Help!* („Pomoc!“) z roku 1965. Tato nejvýraznější pop-kulturní ikona 20. století věnovala tento film právě Eliasi Howeovi, který si patentoval šicí stroj 119 let před vznikem tohoto filmového snímku. *This film is*

⁴² COOPER, Grace Rogers. *The sewing machine*. Washington: 1976, s. 30

⁴³ Osvěta americká, Omaha, Nebraska, roč. 9, č. 32, 28. 2. 1912, s. 10.

⁴⁴ LEWTON, Lewis Frederick. *The servant in the house: a brief history of the sewing machine*, s. 573.

*respectfully dedicated to the memory of Mr. Elias Howe who in 1846 invented the sewing machine.*⁴⁵ Toto věnování se objevilo hned po skončení filmu, těsně před zobrazením titulkové části snímku. Zajímavé je, že tento nápis je zobrazen spolu se šicím strojem Singer v pozadí. I za svého života byl Elias Howe poctěn řadou významných ocenění. Nejvýznamnější je Řád čestné legie z rukou Napoleona III. v roce 1867. Také série poštovních známek s tématem významní američtí vynálezci z roku 1940 nezapomněla na Howa, který byl vyobrazen na pěti centové známce a v roce 2004 byl uveden do národní síně slávy, která oceňuje významné americké vynálezce.

⁴⁵ Překlad: *tento film je s úctou věnován památce pana Eliase Howa, který 1846 vynalezl šicí stroj.*

4. První zmínky o šicím stroji na území Českého království

Pokud bychom měli určit zásadní časový úsek a události, které vedly k tomu, že se šicí stroj dostal do povědomí a následně i do domácností v Čechách, museli bychom označit rok 1862. A to ze dvou hlavních důvodů – prvním je návštěva světové výstavy v Londýně elitní skupinou Čechů a druhým důvodem byla průmyslová výstava na Střeleckém ostrově v Praze pod taktovkou Vojty Náprstka. Ke krátkému představení tohoto muže bych si vypůjčila podtitul knihy Mileny Secké, odbornici na život Vojty Náprstka: vlastenec, sběratel, mecenáš.⁴⁶ K tomu by se dalo ještě doplnit: revolucionář z roku 1848, exulant, komunální politik, protektor a zakladatel Amerického klubu dam, feministka, provozovatel knihovny v domě U Halánků, filantrop, zřizovatel průmyslového muzea v Praze a člen Průmyslové jednoty.

První šicí stroje se sice objevily na našem území již o pár let dříve, ale jednalo se o solitéry, jejichž majitelé neměli potřebu o této technické novince veřejnost masivně informovat. Například z dopisů Vojty Náprstka vyplývá, že paní Vratislavová vlastnila šicí stroj značky Wheeler a Wilson již od roku 1858. Bohužel informace, kdo byla tato dáma, kde svůj stroj zakoupila a případně kolik stál, chybí. Více informací máme k šicímu stroji Marie Noskové, majitelce šicího ústavu na Václavském náměstí číslo 802.⁴⁷ Víme alespoň, že *již po několik let šicího stroje k vyhotovení svých prací a zejména k šití košil a jiných částek prádla s velikým úspěchem užívá a značné zručnosti v jeho řízení sobě vydobyla.*⁴⁸ Další indicie, že šicí stroj překročil hranice Českého království ještě před rokem 1862, bylo založení společnosti *Císařské Královské patentní šicí stroje, Singer a Howe* v roce 1849, tedy pouhé tři roky po patentování tohoto stroje ve Spojených státech amerických.⁴⁹ Bohužel další konkrétní data k této společnosti opět chybí. Že šicí stroj nebyl naprosto neznámým předmětem na našem území, dokazuje i zmínka v Národních listech z března 1862, kdy proběhla informace o přednášce profesora Kesselsa na půdě Průmyslové jednoty, která byla věnovaná právě šicímu stroji.⁵⁰ I v časopise *Lada* najdeme již na počátku ledna 1862 zmínku: *Stroj k rychlému šití rozšířil se ve Vídni znamenitě, avšak v amerických dívčích školách jest zavedeno šití pomocí stroje tohoto za řádný předmět. Stroj šicí byl ve Vídni tak znamenitě*

⁴⁶ SECKÁ, Milena. *Vojta Náprstek: vlastenec, sběratel, mecenáš*. Vyšehrad 2011.

⁴⁷ paní Nosková asistovala Vojtu Náprstkovi při třetí přednášce na Žofině 11. ledna 1863, která se konala v rámci první průmyslové výstavy, kdy předvedla v praxi práci na šicím stroji.

⁴⁸ *Národní listy*, roč. 3, č. 7, 10. 1. 1863, s. 3.

⁴⁹ VETÝŠKA, Jiří. *90 let značky Lada, o šicích strojích a lidech kolem nich*, Jindřichův Hradec: Epika 2010, s. 123.

⁵⁰ *Národní listy*, roč. 2, č. 59, 11. 3. 1862.

zdokonalen, že švadlena Riedlova za minutu 1000 a tedy za hodinu 60.000 pichů stroje udělá. Za 12 hodin možná švadleně tedy 10 obyčejných košil mužských pomocí tohoto stroje zhotovít.⁵¹

⁵¹ Lada, roč. 2, č. 1, 8. 1. 1862, s. 4.

5. Přípravy na světovou výstavu v Londýně

Pro pochopení souvislostí je důležité uvést, že začátek šedesátých let 19. století představoval pro České království velice příznivé období. Rakouskem prohrané války v Itálii a následné zhroucení neoabsolutismu v roce 1859 otevřely české měšťanské společnosti dveře k možnostem, které nebyly v předchozím desetiletí tzv. Bachova absolutismu myslitelné. Politická stabilita, hospodářský růst (gründerská éra) a celkové společenské uvolnění vytvářelo pozitivní prostředí, které podpořilo sebevědomí české měšťanské vrstvy. To bylo využito mimo jiné k zakládání rozličných spolků, které sledovaly řadu cílů, zejména vymezování se proti německému elementu a zušlechtění českého národa (Hlahol, Sokol, Umělecká beseda atd.). Návštěva třetí světové výstavy v Londýně v roce 1862 (první světová výstava se konala v Londýně v roce 1851 a druhá v Paříži v roce 1855) zapadala dokonale do této myšlenkové koncepce českého měšťanstva první poloviny šedesátých let 19. století.⁵²

Důležitým pomocníkem, který zajistil mediální pozornost nejen samotné světové výstavě, ale i české účasti na ni, byl česky psaný denní tisk. Zákonná opatření z roku 1860 a 1861 umožnila vznik řady novinových redakcí. Například 1. ledna 1861 vyšlo první číslo *Národních listů*, což byl významný česky psaný politický deník spjat s osobností Julia Grégra. Prostřednictvím nejen tohoto deníku se čtenáři pravidelně dozvídali o aktuálním dění v Londýně a nemalá pozornost byla věnována i plánům organizované skupiny Čechů, která se již koncem roku 1861 začala na návštěvu této jedinečné mezinárodní akce připravovat. Pánové, kteří byli povětšinou delegováni různými českými institucemi, sledovali účastí na výstavě řadu rozličných cílů.⁵³ Například Vojta Náprstek jako představitel Průmyslové jednoty měl zmapovat aspekty světové průmyslové výroby a jejího možného využití v českém prostředí, profesor Dušan Lambl, Karel Kořistka a Jan Krejčí jako reprezentanti Muzea království Českého v Praze hledali inspiraci pro nové expozice a další člen Antonín Frič měl za úkol získat učební pomůcky pro průmyslové školství. Vedoucí této výpravy byl František Ladislav Rieger.⁵⁴

Jedna z prvních novinových zmínek o chystané cestě do Londýna se objevila v *Národních listech* 19. dubna 1862 a překvapivě se nejednalo o článek, který by mapoval přípravy

⁵² HLAVAČKA, Milan a kolektiv. *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*, Praha 2014.

⁵³ ULMANOVÁ, Kristýna. *Češi na světových výstavách*, diplomová práce FF UK v Praze, 2010. Vedoucí práce: Prof. PhDr. Milan Hlavačka, Csc, s. 85-86.

⁵⁴ SECKÁ, Milena. *Vojta Náprstek: vlastenec, sběratel, mecenáš*. Vyšehrad 2011, s. 114.

či záměry účastníků, ale jednalo se o anonymní výzvu. Tato výzva byla zvláštní tím, že byla adresována pouze ženám, respektive *drahým sestram*. Připomínala, že rada města Prahy posílá na výstavu v Londýně dva muže, jejichž cílem je prohlédnout vystavené výrobky, které jsou zaslané z celého světa. *Naskýtá se nám tedy pěkná příležitost, bychom tím způsobem mohly sobě zaopatřiti rozličné stroje pro domácnost. Víme dobře, jak mnoho strojů mají Angličané, skoro každá práce koná se pomocí strojů, zvláště pak šití, pletení atd. Jak velice je to potřebné, to nejlépe my víme, když musíme s trpělivostí mravenčí při mnohé práci celé týdny trávit. Pak ovšem je těžko vyhověti požadavkům, které na nás ustavičně se kladou. Buďto prý jen vezíme v hospodářství a nejsme vzdělány – aneb příliš učené a neumíme ani punčochu uplésti. Ale postavme tyto pány do kuchyně, dejme jim jen punčochu do rukou a uvidíme mnoho-li času jim zbyde k studiím. Nás nebohé ženské pořád kárají, ale aby se o nás nějak postarali, to jim ani nenapadne. Musíme tedy samy se o sebe starati a tu jsem právě u toho, o čem jsem chtěla promluvit s Vámi, milé sestry.* Proto apeluje na drahé sestry, aby nelitovaly peněz, které si ušetřily na parádu a místo nových šatů investovaly do strojů, které se ukážou jako neocenitelní domácí pomocníci. *Slyště moje drahé, nebylo by to užitečnější, kdybychom místo šatu neb skvostu snad nepotřebného zaopatřily sobě stroj nějaký prospěšný pro domácnost?* Doporučuje kontaktovat muže, kteří se cesty do Londýna zúčastní, předat jim peníze se svým požadavkem a *každý z oněch pánů jistě nám poslouží s radostí a přiveze nám užitečnou upomínku na Londýn.*⁵⁵

Jelikož se jednalo o sdělení anonymní, nebylo úplně jasné, kdo byl autorem nebo lépe řečeno autorkou této jasně formulované výzvy. Vodítkem by mohla být zmínka o Vojtěchu Náprstkovi, *kteřý zvláště dobře zná poměry anglické a zajisté prosby naše vyplní.* I redakce Národních listů ve vlastním dovětku k této výzvě radila obrátit se na *ctěného p. Vojt. Náprstka u Halánků v Praze, který máje vůli šlechetnou, vyplniti každou žádost, která směřuje k obecnému dobru, nejlépe vyhoví vnešené naň úloze.*⁵⁶

Dle Mileny Secké se jednalo o Josefu Křížkovou, dlouholetou partnerku a od roku 1875 manželku Vojty Náprstka.⁵⁷ Pokud bedlivě přečteme argumenty Vojtěcha Náprstka, které používal na svých přednáškách konaných v rámci svých výstav, určitě nám neunikne, že

⁵⁵ Národní listy, roč. 2, č. 93, 19. 4. 1862, s. 3.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ SECKÁ, Milena. *Jen Náprstková, prosím...: Neobyčejný život v dobových pramenech.* Praha: Národní muzeum, 2016, s. 39.

obsah a dikce jeho proslovů se prakticky shodují se slovy této výzvy. Josefa Křížková byla žena, která věrně stála po boku Vojty Náprstka, naprosto ztotožněná s jeho ideami a myšlenkami. Jeho přístup k životu a pohled na svět se staly jejím celoživotním krédem.

To, že velice intenzivně prožívala přípravy svého milého na světovou výstavu, se odráží i v jejím deníku, který si poctivě vedla. Velice nelibě například nesla to, že do Londýna nebyla delegována ani jedna žena. O tom svědčí poznámka z 16. dubna 1862. Tři dny před zveřejněním anonymní výzvy v Národních listech si do svého deníčku zapsala: *Že ani jednu ženskou neobešle Praha na Londýnskou výstavu, jest trochu nevděčné od našich mužů, ale než či my samy se budeme starat.*⁵⁸ Je pravdou, že ani jedna žena nebyla do Londýna českou institucí delegována, nicméně máme zprávy, že ženy byly součástí skupiny alespoň jako doprovod. Například podnikatel Josef Mourek, který byl na výstavu vyslán pražskou Obchodní komorou, byl doprovázen dcerou Josefinou, pozdější paní Brdlíkovou.⁵⁹ Další otázkou je, zda tato anonymní výzva našla u českých žen a slečen nějakou odezvu. To bohužel z pramenů nezjistíme, nicméně se jedná o první veřejnou výzvu k používání nových strojů v domácnosti. Jasně poselství tohoto apelu bylo, že technické novinky mohou ušetřit každodenní nekonečnou dřinu v domácnosti a také spoustu času, který může být věnován ušlechtilým aktivitám jako je například vzdělávání se. Zároveň bylo touto výzvou sděleno, že nákup takového stroje není exkluzivní záležitost jen pro nejbohatší vrstvu obyvatelstva, ale při uvážlivém hospodaření s penězi by si mohla dovolit nákup tohoto pomocníka jakákoliv středostavovská rodina.

Není překvapením, že se jmény Vojty Náprstka a Josefy Křížkové (později Náprstkové), kteří se velkou měrou zasloužili o propagaci a aplikaci technických novinek do českých domácností a hospodářství, se budeme na stránkách této bakalářské práce setkávat často. Naopak velkým překvapením je, že v domě U Halánků se žádné technické novinky, kromě šicího stroje, nevyskytovaly. V jejich kuchyni se vařilo pořád postaru – na otevřeném ohništi.⁶⁰

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, NLN 2009, s. 263. Otec jí na výstavě zakoupil šicí stroj.

⁶⁰ SECKÁ, Milena. *Jen Náprstková, prosím...: Neobyčejný život v dobových pramenech*. Praha: Národní muzeum 2016, s. 62.

6. Světová výstava v Londýně

Česká skupina se nezúčastnila otevíracího ceremoniálu světové výstavy, která probíhala od 1. května do 1. listopadu 1862, ale svůj odjezd načasovala na sobotní ráno dne 14. června 1862, kdy byla výstava již v plném proudu. Cílem výstavy bylo překonat ve všech kategoriích dvě předešlé světové výstavy, což značně komplikovala občanská válka v USA, která probíhala v letech 1861-1865 a náhlé úmrtí prince Alberta, manžela královny Viktorie, na konci roku 1861, který se podílel na organizaci obou výstav konaných v Londýně v letech 1851 a 1862. Nicméně na českých návštěvnících zanechala obrovský dojem. Již během svého pobytu v Londýně se pánové, ovlivnění duchem výstavy, muzejními institucemi a londýnským pokrokovým prostředím, rozhodli založit v Praze průmyslové muzeum po vzoru Kensingtonského muzea. Členy nákupní komise byli zvoleni Náprstek, Lambl a Krejčí. Tito muži začali nakupovat první exponáty, kterými byly převážně stroje ulehčující práci v domácnosti.⁶¹

Z dopisů Vojty Náprstka, které byly adresované budoucí manželce Pepičce, vyplývá, že každý den strávil vybíráním vhodných exponátů podstatnou část dne. Na svou omluvu, že nestíhá odepisovat na její dopisy napsal 23. července 1862: *...ubezpečuju vás, že nemám ani času k vyspání se, tak k.p. včera vyšel jsem z domu v 7 ½ h ráno a přišel jsem na 2 h. V noci domu, celý den jsem běhal s Riegrem a Macháčkem ve výstavě, a tak je to každý den.*⁶² I přes náročný denní program na pozdější paní Náprstkovou nezapomněl a ve svém dopise z 3. července 1862 jí informuje: *Mašinu k šití mám již vyhlídnutou, ale ještě ne koupenu, dostanete takovou, jako má paní Vratislavová již 4 léta, dělá jí velmi dobrou službu, ona a její sestra daly mně první lekci v šití. Smály se mé nemotornosti, z toho já si nic nedělám.*⁶³

Poslední srpnový den 1862 se vrátil Vojta Náprstek zpět do Prahy. Mezi mnoha exponáty, které za necelé tři měsíce pobytu v Londýně pořídil, byl i slibovaný šicí stroj značky Wheeler a Wilson, který do Prahy dorazil pět dní po samotném příjezdu Vojty Náprstka. Nadšená majitelka Pepička si do svého deníku zapsala: *Stroj šicí byl první, co přišlo a bylo to pro mne. Prý mně to hezky sluší, říká že jsem mladá hospodyňka.*⁶⁴ Stroj dostal krásné vlastenecké

⁶¹ SECKÁ, Milena. *Vojta Náprstek: vlastenec, sběratel, mecenáš*. Vyšehrad 2011, s. 118.

⁶² SECKÁ, Milena. *Jen Náprstková, prosím...: Neobyčejný život v dobových pramenech*. Praha: Národní muzeum 2016, s. 4.

⁶³ SECKÁ, Milena. *Vojta Náprstek učil ženy šít na šicím stroji*. Dějiny a současnost, roč. 35, č. 10 (2013), s. 15-17.

⁶⁴ SECKÁ, Milena, ŠTĚPÁNOVÁ, Irena, SOCHOROVÁ, Ludmila. *Ženy rodiny Náprstkovy*. Argo: 2001, s. 72.

jméno Libuše. Návštěvníci Národního technického muzea mohou Libuši obdivovat i dnes, jelikož je součástí jeho sbírek. Ostatně muzejním exponátem se stala už mnohem dříve, ještě za života jeho majitelů. V roce 1874 si totiž Vojta Náprstek splnil svůj velký sen, který začal snít již na londýnské světové výstavě, ale díky nezájmu oficiálních institucí a byrokratickým průtahům se mu podařilo otevřít České průmyslové muzeum až o 11 let později. Jeden z vystavovaných exponátů tohoto soukromého muzea byla právě i Libuše. Z dopisů, které si manželé psali, víme, že ji Pepička skutečně používala, a to nejen ve svém pražském bydlišti v domě U Halánků, ale také na letním bytě v Kamýku, kde trávila čas u příbuzných. *Díky vám, dobrý V., že jste mně stroj dal s sebou, neb Kamýk a Zduchovice něco takového neviděly, tuť je divení a spínání rukou, volání Toť jsou vymoženosti! Co ještě ti lidé nevymyslejí! Ostatně ti lidé zde mají za to, že Amerika je docela za námi, velmi se tomu diví, že tam se ve všem tak velké pokroky se činí.*⁶⁵

⁶⁵ SECKÁ, Milena. *Jen Náprstková, prosím....: Neobyčejný život v dobových pramenech*. Praha: Národní muzeum 2016, s. 43.

7. Průmyslová výstava v Praze

Kromě šicího stroje přivezl Náprstek i další exponáty. Za 11 týdnů svého londýnského pobytu se mu podařilo zakoupit či obstarat 11 beden plných rozličných předmětů v hodnotě 43 lib. št. (430 zl. stř.),⁶⁶ které byly původně určeny pro novou průmyslovou expozici Královského českého muzea, to ovšem o nové průmyslové oddělení příliš nestálo a ani jiné další veřejné instituce neprojevíly o tyto exponáty zájem. Vojta Náprstek se nevzdával a tuto nepříjemnou situaci vyřešil spolu s Antonínem Fričem, kustodem přírodovědeckých sbírek Vlasteneckého muzea a vysokoškolským učitelem tak, že uspořádali soukromou první průmyslovou výstavu na Střeleckém ostrově v Praze. Ta se konala již 1. listopadu 1862, tedy necelé tři měsíce po návratu z Londýna a zaznamenala obrovský úspěch. Mezi jejími návštěvníky byl dokonce i císař Ferdinand, který žil od své abdikace v roce 1848 trvale na Pražském hradě. Nicméně na budoucí paní Náprstkovou dojem neudělal. Ta si zaznamenala dne 5. listopadu 1862 do svého deníku tuto poznámku: *Byl císař Ferdinand už ve výstavě, dal k tomu účelu 50 zlatých, jest to hanebné, když takový pán dá tak malou částku, co mají ostatní činiti.*⁶⁷ Ostudný finanční příspěvek císaře Ferdinanda byl zřejmě jedinou negativní zkušeností, s kterou se na výstavě setkala. *Byla jsem na ostrově v té výstavě, jak mnoho to dalo Dobrému namáhání, jak krásně to tam vše je sestaveno, když tak na ty věci jsem patřila, tu bych byla plakala, neb jak mnoho obětuje pro blaho obecnstva Vojtěch...*⁶⁸

Oběť to skutečně byla. Nejenže výstavu spolu s kolegou Fričem v rekordním čase zorganizoval, poskytnul zakoupené exponáty a připravil si doprovodný program v podobě přednášek, ale také tuto výstavu financoval, a to převážně ze svých soukromých zdrojů. Vstup na výstavu stál 10 krejcarů ve všední den, v neděli nebo sváteční dny měla *chudší třída* vstup zdarma.⁶⁹ Pro své filantropické cítění a skutky byl Vojta Náprstek a jeho rodina známa po celé Praze. Je k dispozici i statistika návštěvnosti. Například v neděli 9. listopadu 1862 si přišlo prohlédnout výstavu 450 návštěvníků a v sobotu 13. prosince 1862 navštívilo výstavu 250 osob, z toho bylo 46 žen. Za prvních 43 dní vidělo exponáty celkem 9 845 návštěvníků, z toho 2 025 žen⁷⁰ (cca 20 % z celkového počtu). Částka vybraná za vstupné sloužila výhrad-

⁶⁶ Národní listy, roč. 2, 3. 9. 1862, č. 207, s. 2.

⁶⁷ SECKÁ, Milena. *Jen Náprstková, prosím...: Neobyčejný život v dobových pramenech*. Praha: 2016, s. 40.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Národní listy, 18. 10. 1862, č. 246, s. 3.

⁷⁰ Národní listy, 14. 12. 1862, příloha k č. 291, s. 2.

ně k úhradě nákladů s výstavou spojených. Případný čistý výnos měl být určen k nákupu nových vzorků a strojů pro budoucí průmyslové muzeum.⁷¹

Precizní provedení výstavy neušlo ani novinářům z Národních listů, kteří dne 11. listopadu 1862 konstatovali: *Mimo to jsou na všech předmětech krásně psané české lístky připevněny, na kterých se název, účel a celé dosti obšírné vysvětlení každého předmětu nalézá.*⁷² Také to, že se na výstavě hovořilo *libozvučnou češtinou* místo obvyklé němčiny bylo přijato velice kladně. Pořadatelé se vskutku snažili splňovat vysoké standardy výstavnictví, se kterými se seznámili v Londýně. Cílem bylo přiblížit vystavované exponáty návštěvníkům, kteří zajisté uvítali, že od 23. listopadu mohli hlavní lákadlo výstavy, kterým byl bezesporu šicí stroj, vidět denně od 10:00 do 13:00 hodin v provozu.⁷³

Kromě šicího stroje byla na výstavě, která byla otevřena denně od 9:00 do 15:00, předvedena řada dalších předmětů jako byly žehličky, ždímačka, pračka, lednička, plynový sporák, Papinův hrnec, loupače, šlehače, mechanický smeták nebo skládací sušák. Pořadatelé obohatili tuto výstavu také svými přednáškami, které se setkaly u obecnstva s velkým ohlasem. Původně byly plánovány přednášky pouze dvě, ale pro obrovský zájem bylo nakonec rozhodnuto přidat další dvě.⁷⁴ Mimo praktickou část, kde mohli návštěvníci sledovat výše uvedené stroje v chodu a popřípadě sami vyzkoušet práci se stroji, obsahovaly přednášky i opravdu rozsáhlou teoretickou část, která měla za úkol publikum informovat nejenom o výhodách používání těchto strojů, ale seznámit je i s podrobnostmi souvisejícími s jejich výrobou, distribucí a zkušenostmi při jejich využívání za hranicemi Českého království. Záměrem těchto detailních přednášek bylo odhodit strach a stud při používání technických novinek a získat obecnstvo pro další šíření pokroku. Náprstek vycházel z předpokladu, že když jsou lidé osvobozeni od tíživé a namáhavé práce, mohou se věnovat ušlechtilým záležitostem, které povznášejí nejen život domácí, ale i ten veřejný. A nejen to. Dosahuje se úspory času, peněz a práce, množí se blahobyť a podporuje se zdraví.

Na první přednášku Vojty Náprstka, která se konala v neděli 21. prosince 1862 v dopoledních hodinách, se sešlo *dosti četné obecnstvo, ačkoliv nemůžeme říci, že by byl sál*

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Národní listy, 11.11 1862, č. 266, s. 3.

⁷³ Národní listy, 23. 11. 1862, roč. 2, č. 276.

⁷⁴ Národní listy 10. 1. 1863, roč. 3, č. 7, s. 3.

*přeplněn.*⁷⁵ Šicí stroj byl představen podrobněji až na druhé Náprstkově přednášce 4. ledna 1863. Před přeplněným sálem, *přes 200 dam a tolikéž pánů*, Náprstek nejdříve krátce promluvil k historii tohoto vynálezu: *Šicí stroje jsou jedním z nejmladších vynálezů lidské důmyslnosti. Stáří jejich nesáhá dále než k r. 1846 a muž, kterýž se vynálezem jich celému světu zavděčil a kterýž zvláště od ženských zasluhuje býti veleben, jmenoval se Elias Howe. Byl rodem Amerikán. Jako každému novému vynálezu, tak i šicímu stroji stavěly se s počátku překážky v cestu, během krátké doby však následkem mnoha zlepšení počal k sobě obracet i zraky a nyní přišlo to tak daleko, že jsou celé velikolepé továrny, kteréž zaneprazňují sta dělníků a ničím jiným se neobírají než zhotovováním šicích strojů.*⁷⁶

Z novinových příspěvků v Národních listech, které informovaly na titulní stránce veřejnost o všech přednáškách, vyplývá, že Náprstek si svoje projevy důkladně připravoval. Nechyběly různé srovnávací tabulky, katalogy, ilustrace, obrázky, překlady ze zahraničních tiskovin a nebránil se podělit ani o vlastní zkušenosti, které získal během svého dlouhého, vynuceného pobytu ve Spojených státech. Tyto komplexní informace prezentoval *velice zajímavým a na nejvýše zábavným způsobem, vše okořeněno humorem a svěžím vtípem, což velice přispěje k rozmnožení oblíbenosti jeho u dam.*⁷⁷ Byly to ostatně převážně ženy a ženské práce, které byly předmětem jeho přednášek. Ženám určitě lichotilo, že se tento světoběžník zajímal o zlepšení jejich pracovních podmínek při vykonávání každodenních povinností a že uměl ocenit, o jak vyčerpávající práce se jedná.

Mezi jednu z nejvíce úmorných prací označil právě ruční práce. *Co se strojů šicích týče, nepodlehá žádné pochybnosti, že učiní úplný převrat v domácnostech a že osvobodí ženské od jedné z nejnamáhavějších a nejnezdravějších prací – od šití, kteréž podobně jako pletení a vyšívání nemá konečně větší ceny a váhy než dělání sirek, jak bylo před nedlouhým časem ještě užívání, náležejíc mezi práce ženské. Tak jako osvobozena jest ženská od toho, že nemusí roztápěti síru na lžici a protahovati skrz ni bavlněnou nit, poněvadž nám mašiny dělají dostatečné množství velmi laciných sirek, tak osvobozena jest ženská šicím strojem šití.*⁷⁸

⁷⁵ Národní listy, 22. 12. 1862, č. 300, s. 1.

⁷⁶ Národní listy, roč. 3, č. 5, 5. 1. 1863, s. 1.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Národní listy, roč. 3, č. 5, 5. 1. 1863, s. 1.

Obecenstvo bylo mimo jiné obeznámeno se stavem výroby šicích strojů v Americe. Největší pozornost byla věnována firmě Wheeler a Wilson. Továrna této firmy, která se nacházela v Bridgeportu ve státě Connecticut, byla schopna dodat na trh jen za rok 1859 21 306 kusů šicích strojů, což ukazuje, jak velká poptávka po šicích strojích v zámoří byla. Data, která Náprstek publiku představil, byla k dispozici jen do roku 1859. Ve Spojených státech amerických totiž od 12. dubna 1861 zuřila občanská válka, nazývanou také válkou Severu proti Jihu. Výroba šicích strojů byla tímto válečným stavem ovlivněna.

Jedna z tabulek, které představil Vojta Náprstek divákům druhé přednášky, naznačuje, kolik šicích strojů zhotovili v Americe v letech 1853 až 1859.

Fabrikanti	R. 1853	R. 1854	R. 1855	R. 1856	R. 1857	R. 1858	R. 1859	Úhrnkem
Wheeler a Wilson	799	956	1171	2210	4591	7978	21306	38991
Grover a Baker	657	2034	1145	1952	3680	5070	10280	24818
J.M.Singer and Comp.	810	879	888	2564	3630	3594	10953	23353
Willcox a Gibbs 1859-60	-	-	-	-	-	-	-	7714
Ladd a Webster	100	268	73	180	453	490	1788	3352
Elias Howe	-	60	53	47	133	179	921	1393
Barthcolf	135	55	31	35	31	203	747	1237
Leavitt and Comp.	28	217	152	235	195	75	213	1115
Finkle a Lyon	-	-	-	-	-	-	-	530
Ostatní	-	-	-	-	-	-	-	869
Úhrnkem	2529	4469	3513	7223	12713	17589	46208	103372

Tabulka: *Národní listy*, roč. 3, č. 5, 5. 1. 1863, s. 1.

Velmi zajímavý je fakt, že dle Náprstkova přehledu bylo do roku 1859 v Americe vyrobeno a prodáno 103 372 kusů, zatímco v českých zemích mělo povědomost o šicím stroji pouze pár jedinců. Na tento fakt poukazoval i Vojta Náprstek při všech svých čtyřech přednáškách a kritizoval především české řemeslníky, *kteří vyrábějí své výrobky jako před stoletími a neučiní nic pro nápravu tohoto stavu. Dle jeho názoru ani tolik všímavosti nemají, aby nápodobili a přijali, co jinde jest. Na cesty málo který jde, a jde-li jest obyčejně jako slepý, vynalezne-li se něco v Anglicku nebo v Americe, počká se pěkně až se to za 20 let dostane do Berlína, do Lipska a Drážďan, odkudž se to opět po 20 letech dostane k nám.*⁷⁹

To samozřejmě nebyla dobrá vizitka českého řemeslníka. Nicméně na tomto stavu nesla vinu i česká konzervativní společnost, která vykazovala obecně velkou nechuť k technickým novinkám. Tento komplexní pohled, který Vojta Náprstek českému publiku představil při svých přednáškách, svědčí o jeho zahraničních zkušenostech, které získal při svém desetiletém pobytu nejen ve Spojených státech amerických a zároveň dokonalé znalosti českého prostředí, které mělo dosti provinční charakter, což byl kontrast právě s dynamicky se vyvíjející západní Evropou a Spojenými státy. Těmito přednáškami sledoval mimo jiné probuzení české společnosti, tím že jí nastavil zrcadlo a poukazoval na její nešvary, jako byla apatie či neochota ke změnám. Právě tyto nedostatky viděl jako základní problém zaostalosti a vybízel k jejich vymýcení. Dalším faktorem, který ale Náprstek sám přímo nezmiňoval, byl strach z nových věcí a nízké sebevědomí lidí, kteří měli obavy, že obsluha stroje je náročná záležitost a že ji nezvládnou.

Na konec druhé přednášky zmínil i cenu šicího stroje, *jenž nestojí nyní více než 70 až 100 zlatých.*⁸⁰ Což nebyla tak úplně pravda, jak vyplývá z pozdějších kapitol této bakalářské práce. Nicméně abychom si udělali představu, kolik tato částka v roce 1863 představovala, vzala bych si pro porovnání roční plat městského lékaře ve Dvoře Králové, který obdržel ročně 200 zlatých v hotovosti a k tomu ještě 6 sáhů měkkého polenového dříví.⁸¹ Náprstek si byl vědom toho, že české konzervativní publikum shledá tuto částku jako neúměrně vysokou a argumentoval tím, že lidé často utrácejí za zbytečné věci, které doma leží bez užitku, jako jsou šperky, které dámy obléknou jen jednou za rok, porcelánový servis, který stojí v kredenci, či veliké množství peřin, v kterých nikdo nespí, zatímco šicí stroj odvede pro

⁷⁹ Národní listy, roč. 2, 22. 12. 1862, s. 1.

⁸⁰ Národní listy, roč. 3, 5. 1. 1863, č. 5., s. 1.

⁸¹ Národní listy, roč. 3, 28. 1. 1863, č. 22, s. 4.

svého uživatele mnoho práce a odměnou za pořízení tohoto stroje mu bude ušetřená dřina a volný čas, který bude moci libovolně využít, nejlépe však k sebevzdělávání či ušlechtilé práci pro národ. Podle srovnávací tabulky, kterou nechala zhotovit firma Wheeler a Wilson, se vskutku jednalo o masivní úsporu času:

	Na stroji:		Rukou:	
	hodiny	minuty	hodiny	minuty
Mužská košile	1	16	14	26
Tenké kabáty	2	38	16	35
Atlasové vesty	1	14	7	19
Plátěné vesty	0	48	5	14
Soukené spodky	0	51	5	10
Letní spodky	0	38	2	50
Hedvábné šaty	1	13	8	27
Merinové šaty	1	4	8	27
Katunové šaty	0	57	6	37
Ženská košile	1	1	10	31
Spodky	0	28	4	6
Noční šat	1	7	10	2
Hedvábná zástěra	0	12	4	16
Jednoduchá zástěra	0	9	1	26
Mórová spodnička	0	35	7	28
Spodnička z kopřivového plátna	0	30	7	1

Tabulka: Lada, roč. 3, 1863, s. 75.

Význam Náprstkových přednášek byl neocenitelný, a to zejména pro ženy. Jednalo se v podstatě o ucelený vzdělávací program, který neměl do té doby v českém prostředí obdoby. Na tento úspěch navázal „spolek“ Americký klub dam, který byl založen na začátku roku 1865 z iniciativy právě Vojty Náprstka. Ono se jednalo spíše o volné sdružení, protože spolek se musel úředně zaregistrovat, a to v německém jazyce, což bylo pro členky klubu nemyslitelné. Hlavním posláním sdružení, tak jako u přednášek, bylo vzdělání a osvěta pro ženské pohlaví, které v této době nemělo přístup ke gymnaziálnímu, natožpak vysokoškolskému vzdělání.

O oblíbenosti přednášek na průmyslové výstavě, na které měly ženy vstup zcela zdarma, svědčí i návštěvnost, která postupně rostla. Na třetí a čtvrtou přednášku, které se konaly v neděli 11. ledna a 18. ledna 1863 od půl jedenácté, musely být již zarezervovány větší prostory na sousedním Žofíně. *Páni platili vstupné ve výši 50 krejcarů.*⁸² Marketingový tah v podobě bezplatného vstupu pro něžné pohlaví zapůsobil a přednášky navštívilo hodně žen nejen z Prahy a okolí, ale také z venkova. Samozřejmě, že přesně o to Náprstkovi šlo. Pokud se mělo skoncovat se zastaralými domácími postupy, bylo nutné seznámit s těmito vymoženostmi především ty, které domácí práce vykonávaly, a to v podmínkách 19. století byly jednoznačně ženy.

O přednáškách referoval i moravský tisk, například olomoucký týdeník Hvězda. To, že se zprávy o přednáškách dostaly i mezi moravské vlastenky, svědčí jejich zájem uspořádat podobnou akci na Moravě. Při poradě k *tisícileté národní slavnosti Velehradské*, se usnesly oslovit pana Vojtu Náprstka, *by si neobtěžoval, popřáti též několik z výtečných a blahonosných přednášek svých, které v Praze již tolik významnosti byly dosáhly, vlastenkám moravským (...), by se krásná naše pleť seznámila se stroji jí užitečnými, jak jest k. p. stroj šicí.*⁸³ Jestli jim Vojta Náprstek dokázal vyhovět, bohužel nevíme.

Nebývalý úspěch průmyslové výstavy a zejména přednášek, které navštívilo až ke 2 000 osob,⁸⁴ přesvědčil pořadatele o nutnosti uspořádat druhou průmyslovou výstavu, která se konala přesně za rok. 1. listopadu 1863 se opět otevřely brány výstavní budovy na Střeleckém ostrově v Praze. Pro velký počet exponátů bylo potřeba pronajmout nejenom prostory v přízemí, tak jak tomu bylo u první výstavy, ale také v prvním patře. Vojta Náprstek totiž rozšířil svou průmyslovou sbírku o další předměty, které v průběhu roku zakoupil v západní Evropě. Část exponátů pocházela od Čechoameričanů, kteří nezapomněli na svou původní vlast a pro výstavní účely darovali či zapůjčili další průmyslové předměty. Celkem se na výstavě objevilo 4 019 exponátů od 52 různých majitelů. České obecnstvo se pořadatelům odvděčilo vysokou účastí. Za dva měsíce ji zhlédlo více než šestnáct tisíc návštěvníků. Vystavovány byly i šicí stroje, tentokrát tři. V katalogu výstavy jsou označeny jako dva šicí stroje na bílé prádlo a jeden šicí stroj pro ševce. Novinkou výstavy bylo, že si zájemci mohli

⁸² Národní listy, roč. 2, č. 294, 14. 12. 1862.

⁸³ Národní listy, roč. 3, č. 124, 29. 5. 1863, s. 2.

⁸⁴ Národní listy, roč. 3, č. 44, 23. 2. 1863, s. 1.

mnohé vystavené předměty ihned objednat. Ke všem strojům a nástrojům se, jako u první průmyslové výstavy, podával odborný výklad a stroje byly předváděny při práci.⁸⁵

⁸⁵ SECKÁ, Milena. *Vojta Náprstek učil ženy šít na šicím stroji*, Dějiny a současnost, s. 17.

8. Počátky rozšíření šicího stroje

První průmyslová výstava na Střeleckém ostrově svůj účel splnila. Již během výstavy projevil zájem o šicí stroj šest českých rodin. Stroje byly objednány z Vídně, kde se nacházel v té době jediný sklad firmy Wheeler a Wilson v Rakousku. Zásilka dorazila do Prahy 24. února 1863 a hned následujícího dne probíhalo v domě U Halánků za účasti 48 dam a několika pánů předváděcí akce pod vedením pana Johna B. Kirsche. Kirsch byl obchodní agent firmy Wheeler a Wilson se sídlem na Ringstrasse 1246 ve Vídni a do Prahy přijel jen pro tuto příležitost na pozvání Vojty Náprstka.

Zkoušky na všech šesti strojích dopadly na výbornou a přítomné obecenstvo žaslo nad lehkostí a rychlostí, s jakou John Kirsch šicí stroje ovládal. Dámy zejména ocenily, že i náročné a pracné úkony jako je například zapošívání bylo jednoduše a pohodlně vykonáno. To samozřejmě nezůstalo bez odezvy a hned na místě bylo objednáno dalších šest strojů. V porovnání s prodejem šicích strojů v Londýně, kde se prodávalo, dle Johna Kirsche, 12 až 20 kusů denně, to byla jen malá zakázka, což opět dokazovalo konzervativnost a opatrnost českého obyvatelstva oproti obyvatelům bohaté a vyspělé západní Evropy. I ve Spojených státech, kde tento švýcarský inženýr začínal jako pocestný agent, byla poptávka po šicích strojích velká. Sám jich prý prodal tisíce a vydělal tím nemalé jmění. Uvedl, že si měsíčně přišel na 150 dolarů, což bylo v přepočtu 300 zlatých, zatímco na spotřebu svou a své rodiny vynaložil 30 dolarů.⁸⁶ Také prozradil, že stroje, které přivezl do Prahy, mají výrobní číslo 120 000. Tímto sdělením bylo naznačeno, že se jedná o výnosný a perspektivní byznys.

Jak praktická, tak i teoretická část tohoto setkání musela na přítomné publikum jistě silně zapůsobit. Těžko říct, co bylo konkrétní motivací pro Barboru Ludmilu Křížkovou (4. listopadu 1844 Praha- 4. července 1879 Praha), aby se ještě během této předváděcí akce přihlásila k panu Kirschovi do učení. Dle Národních listů byl důvod jednoduchý: *aby se i u nás šití na těchto strojích co možná nejvíce rozšířilo, odhodlala se jedna mladá dáma vstoupiti u p. Kirsche v učení a odebere se tyto dni do Vídně.*⁸⁷ John Kirsch měl totiž ve Vídni sklad, kde také šití na stroji vyučoval, ostatně měl s tím bohaté zkušenosti. Již za svého pobytu v USA *naučil s nimi zacházeti tisíce svobodných lidí a otroků.*⁸⁸

⁸⁶ Národní listy, roč. 3, č. 47, 26. 2. 1863, s. 2.

⁸⁷ Národní listy, roč. 3, č. 47, 26. 2. 1863, s. 2

⁸⁸ Tamtéž. Otroctví bylo zrušeno na území Spojených států amerických 6. prosince 1865.

Odvaha a píle v té době teprve osmnáctileté Ludmile Křížkové určitě nechyběla. To se ukázalo i v pozdějších letech, kdy její jméno nacházíme pod důležitými projekty druhé poloviny 19. století, a to převážně na poli ženské emancipace. Byla spoluzakladatelkou Ženského výrobního spolku a Amerického klubu dam, členkou Spolku svaté Ludmily a zakladatelkou ženského vydavatelského spolku Libuše, kde také šest let před svou předčasnou smrtí vydala *Výnikající ženy mimo rodinný kruh*.⁸⁹

Do Vídně dorazila Ludmila Křížková 16. března 1863 a ubytována byla u Čechů bydlících ve Vídni. Dne 22. března 1863 píše tatínkovi Adolfovi Křížkovi, vinopalu pracující pro rodinu Náprstkovu: *Nemyslete však, že hledím-li sobě zábav a prohlížím-li Vídeň, že při tom zapomínám na hlavní účel mé cesty, na šicí stroj, nikoliv však, jestli Kirsch psal panu Vojtěchovi, zajisté že se zmínil o mých pokrocích a pochválil mou pilnost, kteroužto chválu úplně právem zasluhuji. Co na stroji šiji, ani jednou ještě nepotřebovala jsem dlouho spekulovat a hledat příčiny, když trucoval, zdá se mi, že vstoupil duch svatý do hlavy a osvětil rozum můj, bych poznala, jak dobře a špatně šít. Pan Kirsch se diví, proč. p. V.[ojtěch] ani v Hlase, ani v Politice, ani v Nár.[odních] List.[ech], dosud nic o šicích strojích neoznámil, já si ale myslím, že příčinou toho jest můj pobyt ve Vídni, že snad až do Prahy se vrátím, budeme to vybubnovávat do celého Českého království. Všechn strach můj zmizel a odhodlanost a vytrvalost sedět u stoje třeba 6-7 hodin bez přestání je nyní na denním pořádku. Mám nyní můj stroj, na kterém já sama pracuji, poněvadž p. K.[irsch] dostal včera z Ameriky zase nesmírný počet čerstvých strojů, a mohla jsem sobě vybrat, jaký jsem si přála.*⁹⁰ V učení u pana Kirsche strávila dva měsíce a ke konci svého vídeňského pobytu psala opět tatínkovi sebevědomě, že: *co jsem se tu naučila, mám pouze sobě děkovat.*⁹¹

Po příjezdu do Prahy si i s pomocí Vojty Náprstka, s kterým ji pojil nejen vztah příbuzenský (Josefa Křížková, později Náprstková byla totiž její sestrou), ale v minulosti i vztah milostný (v roce 1859 proběhlo dokonce i tajné zasnoubení, v té době jí bylo pouhých 14 let), otevřela jako hlavní prodejce firmy Wheeler and Wilson Manufacturing Company New York pro České království obchod s šicími stroji této značky. Najít správné prostory nebylo pravděpodobně úplně jednoduché, protože často měnila adresu místa svého podnikání. První krámk otevřela již necelý měsíc po návratu z Vídně 4. června 1863 na Novém Městě ve Spálené ulici čp. 112,⁹² na této adrese vydržela pouhé dva měsíce a již 7. srpna 1863

⁸⁹ ŠIMÁČKOVÁ, Ludmila. *Výnikající ženy mimo rodinný kruh*, Libuše, 1873.

⁹⁰ MUCHKA, Pavel. *František Šimáček (1834-1885)*, diplomová práce FFUK. Vedoucí práce: doc. PhDr. Magdaléna Pokorná, CSc.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Národní listy, č. 126, 31. 5. 1863, s. 3.

přesídlila na Staré Město, konkrétně na Betlémské náměstí čp. 1005. Další objekt, kde působila, byl opět na Starém Městě pražském v Bartolomějské ulici čp. 310, jen pár desítek metrů od předchozího působiště. Než svoje neúspěšné podnikání definitivně v roce 1870 ukončila, vystřídala ještě dvě adresy. Jednalo se o dům u Lemonů v Perlové ulici 365 na Starém Městě pražském a Ostrovní ulici čp. 225 na Novém Městě pražském. Na problém v podnikání odkazuje i její osobní korespondence s Vojtou Náprstkem, kde ho opakovaně žádá o finanční výpomoc. Například 4. září 1865 si mu stěžuje: *Dnes obdržela jsem psaní z Vídně od Kirschů, které mi způsobilo takovou trapnou bolest, jakou jsem dosud, co stroje na skladě mám, nepocítila. Píše mi [...] dosti ostrým obsahem, že prý na takové město jako je Praha příliš málo se prodává, že neplatím starý dluh, že nyní dostane z Ameriky 1000 strojů, které budou značně levnější, než nyní stroje jsou, že však dříve agentům svým nedá ani jediného levnější, pokavád staré zásoby v hlavním skladě jakož i ve filiálkách vyprodány nebudou a staré saldo vyrovnáno nebude. – Vše to prvnější spočívá na pravdě mimo to, že bych měla úmysl vzdáti se obchodu, který je pramenem mé dobré mysle, mé chuti k práci a k rozšiřování tak světového vynálezu, a kterého kdybych se vzdala, neb mi byl odejmut, musela bych nasadit část mého života. Stroje ovšem teď tak málo nacházejí odbytu, že často celý měsíc, ba i déle, neprodá se ani jediného stroje, a to tím, že teď velká tíseň peněžní panuje, velká konkurence a k tomu ve všech skladech velmi laciné a skutečně též dobré stroje jsou. Lidé nehledí na nejlepší věc, jen když hodně levná je, ať trvá dlouho nebo krátce, na to se nikdo neptá [...] Nyní, kdy Kirsch doléhá na mne tak mocně na zaplacení starého salda, a kde já několik strojů prodala na dluh, na jisté však a brzké zaplacení nemám než asi 150 zl. na hotovosti, které však Kirschovi nestačí, i požaduje on alespoň 10–1200 zl. [!] hned, pakli nechci, abych se vzdáti musela obchodu. – Můžete sobě lehko pomysli v jakém trapném postavení se nacházím, div, že rozumu nepozbydu. Prosím Vás tedy snažně o zapůjčení 8-1000 zl. [!] i zavazuji se Vám buď slovem nebo směnkou, že každého měsíce 100 zl. neb dle možnosti ještě více Vám oplatím, tak že celý dluh nejvýše 8-10 měsíců by trval.*⁹³ I přes finanční podporu Vojty Náprstka, která ale nebyla v takové výši, o jakou si v dopise psala, se její podnikatelská situace nezlepšila. Vojta Náprstek byl později informován Kirschem, že dluh činil 3000 zl.

Přitom Barbora Ludmila Křížková, která se 25. října 1863 provdala za novináře a nakladatele Františka Šimáčka, byla prototypem pracovité, sebevědomé a odhodlané mladé dámy. I Eliška Krásnohorská hodnotila její schopnosti velice pozitivně: *Ocitla jsem se ve*

⁹³ MUCHKA, Pavel. *František Šimáček (1834-1885)*, s. 24.

*společnosti, kde se ozýval krom češtiny hovor anglický, francouzský a ruský, a Barunka s cizími hosty rozmlouvala neméně čile, než hovořil stroj pod hbitými jejími prsty.*⁹⁴ Její šikovnost a jazyková vybavenost nebylo zdaleka vše, co do podnikání mohla vložit. Kromě prodeje nabízela svým zákazníkům zdarma český návod, který sama vytvořila, a který vycházel později na pokračování v deníku *Posel z Prahy*, jehož majitelem a zakladatelem byl její manžel. Zaškolení na šicím stroji byla další služba, která měla podpořit prodej stroje, který v roce 1865 nabízela za 160 zl.⁹⁵ Samozřejmostí byla i inzerce v českém tisku s lákavými hesly *Náklad na ně vyplatí se v krátkém čase, činí za minutu 500-2000 stehů* či *obdržely při Londýnské výstavě první cenu*. To, že ani tyto marketingové akce nevedly ke kýženému cíli, dokazuje dopis, který Ludmila Šimáčková psala své sestře Josefě v říjnu 1865. Informovala ji, že prodá 30 strojů za rok s provizí 30 zl.,⁹⁶ což činilo v průměru dva a půl stroje měsíčně. Přes pár dílčích úspěchů, které například zaznamenala na hospodářské výstavě v Čáslavi, kde 15. října 1863 dostala pochvalný list a dva toлары za *šicí zlepšený stroj americký*,⁹⁷ představovalo toto podnikání spíše trápení, jak dokazuje její poznámka na konci dopisu jejího manžela Františka Šimáčka Vojtu Náprstkovi z 28. února 1865. *Já mám též státi peníze za několik strojů a nikdo nechce platit. Hrabě Berchtold a Baron Schell od měsíce října mají stroj a já nemám dosud ani groše. Platím ted' Kirschovi v hotovosti při objednávce.....*⁹⁸

Nejen opatrný zájem pražských zákazníků, špatná platební morálka či konkurence dalších obchodů, které nabízely stroje jiných značek, ale také vytížení spojené s výchovou synů Bohuslava a Jaroslava a zhoršující se zdravotní stav Barbory Šimáčkové, způsobilo uzavření obchodu v roce 1870. O devět let později umírá na tuberkulózu.

⁹⁴ SECKÁ, Milena. *Vojta Náprstek učil ženy na šicím stroji*, s. 17.

⁹⁵ Všeobecný domácí sekretář, Praha: I.L.Kober, roč. 2, 1865, s. 79.

⁹⁶ MUCHKA, Pavel. *František Šimáček (1834-1885)*, s. 24.

⁹⁷ Národní listy, roč. 3, č. 246, 22. 10. 1863, s. 3.

⁹⁸ MUCHKA, Pavel. *František Šimáček (1834-1885)*, s. 23.

9. Obchody šicích strojů a jejich taktiky

Velice zdatnou konkurencí Barbory Ludmily Šimáčkové byl *velkoobchodník* Jan Neff (6. května 1832 Lipník nad Bečvou-26.8.1905 Lipník nad Bečvou), který se nespécializoval pouze na šicí stroje, ale nabízel ve svém *ryze českém* obchodě další potřeby do domácnosti. Široká nabídka sortimentu spolu s dalšími službami, které byly jeho obchodním domem v ulici Na Příkopech 39 v Praze nabízeny, byly vyhlášeny. O tom, že jeho obchodní dosah nekončil za hranicemi Prahy nebo Českého království, svědčí i skutečnost, že i na Slovensku, které bylo součástí Uherska, měl své zákazníky, které pravidelně informoval pomocí placené novinové inzerce o svých obchodních aktivitách.⁹⁹ Když byla provozovna Hrubý-Neff v roce 1863 vedle Prašné brány založena, specializovala se na galanterní a dekorativní zboží, nicméně podnikavý duch pozdějšího císařského rady a mecenáše se nespokojil se stále stejným sortimentem, ale reagoval na potřeby zákazníků, které se v čase měnily. Nebál se nabízet ani technické novinky dovezené ze zahraničí, jako byl například šicí stroj.¹⁰⁰ Jeho obchodní politika spočívala v nabídce splátkového prodeje, která začínala již na 15 zl., pětiletou zárukou a zaučení zdarma. Zákazník si mohl zároveň se strojem odnést další zboží potřebné k šití, jako byly například nitě, jehly, oleje nebo hedvábí.¹⁰¹ Jelikož nebyl obchodním zástupcem žádné firmy, prodával výrobky různých výrobců: Howe, Wheeler a Wilson, Grover a Baker, Atna, Singer či Mannsfeld. Mezi jeho zákazníky patřily sestry Luisa a Hana Hálovy: *jediné, co nás rmoutilo, bylo, že nemáme šicího stroje. Tatínek nám ho ze své pense nemohl koupit a na splátky bylo zavedeno až později. I říkala Hana: „Za první peníze, které budu mít pohromadě, koupíme si u Neffů šicí stroj...“ Tak se také stalo, stroj byl u Neffů koupen. Velká radost v rodině, zvláště u těch, kdo měly na něm šít. Marie a já.*¹⁰²

V roce 1865 inzerovala firma Klima a Major z Jakubské ulice 188 v Karlíně, že nabízejí české šicí stroje, které se *vyznamenávají tichým chodem, pěkným stejným stehem, dokonalou a pevnou úpravou a neslýchaně levnými cenami.*¹⁰³ Veřejně deklarovali, že jejich stroje jsou kopii šicích strojů amerického *Wehlera a Vilsona*, z toho je patrné, že patentové zákonodárství

⁹⁹ Národní noviny, Turč. Sv. Martin: Mikuláš Št. Ferenčík, převážně v letech 1890 a 1891.

¹⁰⁰ Roční zpráva matičné české reálky v Lipníku, ročník 1906, č. 11, s. 45-47.

¹⁰¹ Národní listy, roč. 10, č. 119, 1. 5. 1870, s. 4.

¹⁰² VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, Praha: Svoboda, 1996, s. 130.

¹⁰³ Všeobecný domácí sekretář, Kněhkupectví: I.L.Kober, 1865, s. 83.

v druhé polovině 19. století nebylo vůbec rozvinuté a je jisté, že tato firma nebyla ojedinělý příklad. Dokonce obdrželi na Karlínské hospodářsko-průmyslové výstavě konané 29. září 1864 za tyto duplikáty pochvalný list.¹⁰⁴

V Karlíně působila i firma E. A. Holluba, která poblíž Poříčské brány prodávala stroje Wheeler a Wilson, Grover a Baker, Howe, Weed, Wilcox-Gibse za podezřele nízké ceny, například šicí stroj s přímou jehlou pouze za 50 zl., *s železným stolcem k šlapání nařízeným, s úpravami k obrubování, podšívání, lemkování, atd. za 65 zl.*¹⁰⁵ Obávám se, že v tomto případě šlo o další fenomén nekalého podnikání – o klamavou reklamu. Šicí stroje sice rok od roku zlevňovaly, konkurenční boj prodejní ceny tlačil dolů, ale na začátku roku 1869, kdy se ceny pohybovaly kolem 100-150 zl., byly výše nabízené ceny nereálné. Buď se jednalo o starší již používané stroje, napodobeniny známých a uznávaných značek nebo se jednalo o základní cenu stroje, kdy si pak zákazník musel přikoupit další komponenty, bez kterých by stroj nebyl schopen zamýšlené práce. Zajímavou službou byla nicméně garance opravy všech zakoupených modelů zdarma.

To firma Singer zvolila odlišnou obchodní strategii. Zaměřila se na budování svých vlastních filiálek, kde se prodávaly výhradně původní stroje této značky. Pobočky vznikaly nejdříve v Čechách, konkrétně Na Příkopech 32 v Praze, kde byl hlavní sklad pro Čechy a Moravu a dále pak v Teplicích, Pardubicích, Hradci Králové a později i v moravských městech Brně a Opavě pod vedením generálního jednatele G. Neidlingera. Postupně přibývaly pobočky i v dalších městech. Zejména v Praze se prodeji překvapivě velice dařilo díky schopným manželům, kteří dokázali za týden prodat až 15 strojů, i přesto že podnik konkurenta Jana Neffa se nacházel v sousedství. Pan a paní Singrovi, jak byli okolím titulováni, vyjížděli i do okolních menších měst a vesnic, kde místním obyvatelům šicí stroj názorně představili.¹⁰⁶ Do roku 1889 měla firma Singer již v Praze a na pražském předměstí další dvě pobočky na Vinohradech (Palackého tř. 3) a v Karlíně (Kralodvorská tř. 107).¹⁰⁷ Není se čemu divit, jelikož stroje Singer se celosvětově velmi dobře prodávaly, například jen

¹⁰⁴ Pokrok hospodářský, roč. 3, č. 40, 2. 10. 1864, s. 317.

¹⁰⁵ Světozor, roč. 3, č. 13, 26. 3. 1869, s. 112.

¹⁰⁶ VETÝŠKA, Jiří. *90 let značky Lada*. Epika 2010, s. 23-24.

¹⁰⁷ Národní politika, roč. 7, č. 129, 11. 5. 1889, s. 5.

v roce 1874 se jich prodalo 241 679 a v roce 1895 249 852 kusů, což představovalo největší odbyt mezi předními světovými výrobci, na druhém místě se umístila firma Wheeler and Wilson se 103 740 prodanými kusy a třetí místo obsadila firma Remington Sewing Machine s 25 110 prodanými stroji¹⁰⁸. Splátkový prodej byl dalším benefitem, který tato firma nabízela. Je zajímavé, že výše splátky se lišila podle toho, kde kupující bydlel. Ve městě činila splátka 1 zlatku týdně a na venkově 4 zlatky měsíčně. Ve výsledku byla tato nabídka prakticky stejná pro městské i venkovské obyvatelstvo, o to lákavější možnost ale představovala 10% sleva v případě platby v hotovosti.¹⁰⁹ Firma Singer vsadila i na pravidelnou novinovou inzerci v mnoha různých periodikách. Během mého výzkumu byla propagační činnost tohoto podniku zdaleka nejvyšší. Domnívám se, že strategie vlastních filiálek částečně pramenila i z možných obav z padělků, které byly vydávány za šicí stroje této značky. Ostatně texty inzerátů se na tuto problematiku jasně odkazovaly: *veškeré u jiných firem za „Singerovy“ nebo „Improved“ či s „kruhovou loďkou“ nabízené šicí stroje jsou „padělané“¹¹⁰ nebo Jelikož se v posledním čase často přihodilo, že padělané stroje pod jménem „Singrovy“ prodávány byly a kupci důvěřující mysli, že dle svého přání pravé původní Singrovy šicí stroje obdrželi, dovolujeme si opětně k tomu poukázati, že jest každý původní Singrův šicí stroj vedle stojícím znamením opatřen a že jemu přidán jest list záruční, na němž podepsán jest president Singer Manufacturing Co. Mr. Inslee A Hopper a mimo to náš generální jednatel pan G. Neidlinger. Všecky ostatní pod jménem „Singer“ ku koupí nabízené šicí stroje jsou padělané.¹¹¹*

Další podnikatelka, která se zabývala prodejem šicích strojů značek Grover a Baker, Wheeler a Wilson, Howe, Wilcox a Gibbs na území Prahy, se jmenovala Marie Stropnická, rozená Zapomělová a sídlila v Celetné ulici číslo 557 v 1. poschodí.¹¹² Již v roce 1864 je zmiňována i jako prodejce opravovaných šicích strojů.¹¹³ *...A však i on [šicí stroj] jednu chybu má, jest příliš drahý, dalt' za něj otec 155 zl. Nyní budou snad již lacinější za příčinou konkurence, kterou jim činí stroje Louisem Bollmannem opravené. I tato firma má sklad*

¹⁰⁸ Živěna, roč. 1, č. 17, 10. 9. 1876, s. 242.

¹⁰⁹ Ohlas od Nežárky, roč. 12, č. 50, 16. 12. 1882, 452 b.

¹¹⁰ Český obuvník, roč. 13, č. 22, 15. 11. 1895, s. 172.

¹¹¹ Ohlas od Nežárky, roč. 6, č. 3, 15. 1. 1876, s. 23.

¹¹² Světozor, roč. 3, č. 6, 5. 2. 1869, s. 52.

¹¹³ PAŽOUT, Josef: *Zlaté klasy*, Písek, 1864, s. 112.

v Praze a sice u Marie Zapomělové v celetné ulici, a prodává stroj jednoduchý za 100 zl., a se vším přístrojím za 150 zl.

Se jménem Louise Bollmanna se setkáváme znovu v roce 1871 v inzertní části Národních listů, kde informuje o svém továrním skladu šicích strojů *všech soustav pro krejčí, obuvníky a pro rodiny, za ceny velmi snížené a s úplným zaručením. Ruční stroje v ceně od 25 do 50 zl.* Sklady se nacházely ve Vídni v Rothenthurmstrasse 31 a Mariabilferstrasse 91¹¹⁴. O rok později německy psaný deník *Brünner Zeitung* informuje, že Louis Bollmann dostal společně s obchodním partnerem Dr. Sigmundem Herzlem povolení k založení „*Oesterreichische Nähmaschinenfabriks-Actiengesellschaft*“ se sídlem ve Vídni.¹¹⁵ Na příkladu Louise Bollmanna můžeme sledovat nástin fenoménu self-made man(ství), který je poměrně častý v této době, bohužel nebylo možné dále dohledat jeho další osud.

Na Poříčí 41 v Praze působila v devadesátých letech 19. století i česká firma F. Naske, která se nesoustředila pouze na šicí stroje a podobně jako Jan Neff vedla i další sortiment, například velocipedy a ždímačky. *Velezátod*, který byl strategicky umístěn hned u dnes již neexistující severozápadní dráhy, vykazoval moderní strukturu členění obchodu, neboť byl rozdělen na několik *odborů*: I. odbor technických potřeb pro průmyslové závody a dílny, II. odbor strojů, nástrojů a armatur, III. odbor potřeb pro pivovary a hostince, IV. odbor pro různé fermeže, barvy a laky, V. odbor pro čerpadla, vodovody a plynovody, VI. odbor pro lustry, atd., VII. odbor pro černé, hnědé a dřevěné uhlí.¹¹⁶ Na samém sklonku 19. století se v tomto podniku nabízely šicí stroje rodinné za 30 zl. a šicí stroje s kruhovou loďkou za 80 zl. Značka stroje není ale v inzerátu uvedena, i když kresba rodinného šicího stroje obsahuje znak firmy Singer umístěné na kovové konstrukci stolu: dva lvi, kteří stojí na zadních nohách drží písmeno „S“ nad kterým je umístěna královská koruna a šicí stroj s „kruhovou loďkou“ je označení pro Singrovy šicí stroje.¹¹⁷ Je otázkou, zda se jednalo pouze o ilustrační kresby, které měly přilákat kupující či Singrovy původní šicí stroje, které se v roce 1899 prodávaly dvakrát až třikrát levněji než v šedesátých letech 19. století.

¹¹⁴ Národní listy, roč. 11, č. 4, 5. 1. 1871, s 4.

¹¹⁵ Brünner Zeitung, roč. 1872, č. 284, s. 1.

¹¹⁶ Nové pařížské mody, roč. 5, č. 7, 1. 4. 1899, s. 22.

¹¹⁷ Nové pařížské mody, roč. 5, č. 10, 15. 5. 1899, s.22i.

Dílen, obchůdků či skladů šicích strojů se nacházelo po Praze v letech 1863-1899 více, za všechny bych ještě jmenovala: Hynek Klepetář v Železné ulici 541, A. Levitr ve Spálené ulici 19 naproti kostelu, domovník v ulici Prokopova třída č. 216 na Žižkově nebo R. Jarolímek na Eliščině třídě 20 (dnes Revoluční) nabízeli šicí stroje různých značek.

Samozřejmě, že se nenacházely obchody se šicími stroji pouze v Praze, ale i v dalších městech. Například obchod Josefa Klíhovece z Mladé Boleslavi (Staré náměstí č. 97), Alberta R. Štourače se skladem a prodejnou ve Svitavách, bratři Šulcové ve Vídeňské ulici v Liberci, samočinné šicí stroje (bez šlapání) u Mikuláše Kheka v Jindřichově Hradci v Panské ulici 98. V Brně na *grosser Platz Nr. 6* se nabízely *Echt amerikanische Wheeler und Wilson* za 65 zl. a *Echt amerikanische Elias Howe* za 85 zl.,¹¹⁸ o filiálkách firmy Singer, které byly rozmístěny po celých a Čechách a Moravě, zde již byla zmínka.

S propracovaným stylem prodeje se setkáváme především u Františka Auspitzera z Litoměřic, kterého bych ráda v této práci představila. Majitel c.k. privilegia na zlepšení šicích strojů s hlavním skladem na Staroměstském náměstí 551 (nově 21) v Praze a na Kapucínském náměstí 1 ve Štýrském Hradci se zaměřil na prodej šicích strojů předních světových značek, které jsou v celostránkovém inzerátu v Národních listech vyobrazeny s detailním popisem a cenou. V porovnání s ostatními inzeráty, které jsou k dispozici, je tato nabídka nejucelenější a je schopna poskytnout srovnávací data, která v ostatních případech naprosto chybí. Majitel *c.k. největší privátní litoměřické továrny na prádlo* deklaruje, že nabízí nejlevnější možné šicí stroje, jelikož navázal obchodní kontakty s *nejproslulejšími* továrnami na šicí stroje se záměrem docílit vysokého odbytu za účelem nejnižších cen, které jsou ještě přívětivější, protože se spokojí jen s *nejmírnějším výdělkem*. Vsadil na široký sortiment šicích strojů proslulých značek Willcox a Gibbs, Singer, Elias Howe, Grover and Backer, ale i méně známých jako například Taylor, Imperial, Modesta a Lincoln, tak aby uspokojil potřeby co nejširšího okruhu zákazníků – od rodin až po řemeslníky. V nabídce nechybí stroje s dvojitým stehem stepovním, stroj, který umí dělat dírky na knoflíky a obratlové stehy, stroj na rukavičky, tovární stroje pro řemeslníky, vojenské dílny, kožešníky a řemenáře, stroj cylindrový s ramenem pro obuvníky, stroj pro dutý steh a další

¹¹⁸ Mährischer Correspondent, roč. 13, č. 235, 12. 10. 1873, s. 7.

modality. Nejlevnější varianta pro domácnost byl velmi jednoduchý ruční šicí stroj *dle* Willcoxa a Gibbsa za 18 až 25 zl. a nabízel šití s jednou nití, dělal horní steh stepovní a dolní řetízkový steh. Vhodný na mušelin, plátno a sukno. Naopak nejdražší záležitostí byl stroj na rukavičky, který stal 140 zl., respektive 230 zl. za vylepšenou verzi. Nový patentovaný loďkový stroj z Lipska pro továrny a řemeslníky se pohyboval od 110 zl. do 200 zl. dle výbavy. To, kde byl šicí stroj vyroben, hrálo také důležitou roli. Alespoň co se týče ceny: například stroje Grover and Baker byly nabízeny o 35 % levněji, pokud byly vyrobeny v Anglii či Německu. *Americký loďkový stroj (dvojitý steh stepovní). Původní americký zl. 135. Anglický a německý výrobek, úplně napodobení zl. 88.*¹¹⁹ Firma Singer nabízela produkt vyroben v Montrealu v *Amerikan Sewing Machine Comp.* za 88 zl., německá kopie byla jen o 10% levnější a stála 80 zl. Kdo nemohl zaplatit celou částku za stroj, mohl opět využít splátkový prodej, za 68 zl. si mohl odnést *výborný šicí stroj Wheeler and Wilson s dvojitým stehem stepovním i s všemi potřebnými přístroji, na tomto stroji možno důkladně ušítí vše, co v domácnosti zapotřebí jest, taktéž každou správkou.*¹²⁰ Úroky činily 35 kr. měsíčně. Bohužel další úvěrové podrobnosti nejsou v inzerátu uvedeny.

Za zmínku stojí i *senzační novinka* šicí stroj *Flora* za pouhých 6 zl., který bylo možné objednat u M. Rundbakina, Taborstrasse 28 ve Vídni.¹²¹ Takto nízká cena odpovídala i velice primitivní konstrukci, která připomínala prototypy šicích strojů, které jsem nastínila v kapitole vývoj šicího stroje. Nicméně inzerát, kde byl šicí stroj vyobrazen, sliboval spolehlivou práci se všemi druhy látek od nejtenčího plátna až po silné sukno. Bylo i deklarováno, že tento stroj nepotřebuje opravu, což mohlo přilákat zákazníky, kteří se obávali, že nezvládnou obsluhu stroje. 1 bednička šoupací, 6 jehel, nitě, 1 konvička na olej a 1 vytahovadlo na šrouby bylo příslušenství, které obdržel nový majitel ke stroji zdarma.

Z výše uvedeného vyplývá, že cenová politika byla velice složitá a komplikovaná, záleželo zde na velmi mnoha faktorech, a proto vysledovat logický algoritmus, který by pomohl porovnat ceny v čase, je podle mého názoru prakticky nemožné. Nejzásadnějšími aspekty při stanovení ceny hrálo samozřejmě vybavení, příslušenství, značka, původ a stav stroje,

¹¹⁹ Národní listy, roč. 10, č. 278, 12. 10. 1870, s. 6.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Listy pojizerské, roč. 2, č. 1, 14. 01. 1888, s. 8.

a protože existovalo nesčetně modalit šicích strojů, bylo by toto porovnání velmi nepřesné a zavádějící, a proto jsem od tohoto záměru upustila. I vzhledem k tomu, že zdrojem těchto údajů jsou novinové inzeráty, které mohou buď se záměrem nebo neúmyslně udávat neúplné či i nepravdivé skutečnosti. Přesto si myslím, že výše uvedené informace umožní udělat si adekvátní představu, jak vypadala nabídka a trh od šedesátých let 19. století do jeho konce se šicími stroji.

10. Tovární výroba šicích strojů na území Rakousko-Uherské monarchie

Uvážíme-li veliký rozvoj našich továren na hospodářské stroje, musíme se podívat, že dosud nemáme továrny na šicí stroje a přece šicí stroj jest dnes takřka nezbytnou součástí každé domácnosti. K naléhání obchodníků šicími stroji vybízí Národohospodářská jednota české interessenty a kapitalisty, aby se přihlásili k upisování podílů po K 510,-. Jakmile přiměřený počet zájemců se přihlásí, svolána bude schůze ustavující. Přihlášky do Národohospodářské jednoty v Praze II., Vodičkova ulice 6 nové.¹²² Tento článek z roku 1910 vystihuje situaci s tovární výrobou dosti výmluvně. Je opravdu s podivem, že neexistovala žádná továrna na výrobu šicích strojů na území Českého království, které se honosilo titulem nejprůmyslovější části Rakousko-uherské monarchie. Jaké příčiny či okolnosti způsobily tento stav, je těžké odhadnout. Jak již bylo naznačeno v předešlé kapitole, tak zvaných domácích dílen se nacházelo na našem území mnoho. V tomto případě byl bezesporu problémem nedostatek kapitálu k tomu, aby byl provoz rozšířen a zvětšen na tovární parametry. Naopak podnikatelé, kteří disponovali příslušným kapitálem, mohli cítit velkou konkurenci zámořských, ale i evropských již zavedených továrních provozoven. Této hypotéze by odpovídal článek v Moravanu z roku 1866.¹²³ Tedy z doby, kdy se šicí stroj teprve na českém trhu etabloval, byla výroba v USA již v plném proudu a západoevropská konkurence podnikala v této oblasti první zásadní kroky. Stručná statistika do roku 1866 mluvila jasně: 200 tisíc vyrobených strojů v USA, 500 pracovníků zaměstnávala jen firma Wheeler and Wilson, pro firmu Singer pracovalo v té době 400 lidí. To byly výsledky, kterými se nemohl pochlubit žádný jiný region. Pro porovnání Anglie vyprodukovala ve stejném období 30 tisíc šicích strojů a v továrně pana Hoffmanna v Lipsku byl v listopadu 1865 vyroben tisíc šicí stroj.

Jediným českým zástupcem byla továrna na šicí stroje Rezler a Komárek, která vznikla v roce 1881 ve Vídni. Veřejná společnost K.k.priv. Nähmaschinen – fabrik Rezler & Komárek sídlila v ulici Luftgasse č. 3 a jednalo se o vůbec první společnost na výrobu šicích strojů v celé monarchii. O českých zakladatelích Emilu Rezlerovi a Josefu Komárkovi víme velice málo, respektive jen o Josefu Komárkovi (20. listopadu 1848-11. září 1939 v Opavě),

¹²² Venkov, roč. 5, č. 157, 6. 7. 1910, s. 8.

¹²³ Moravan kalendář na rok obyčejný 1866, Brno: roč. 15, s. 65.

který pocházel z Vršce u Kopidlna v Čechách, máme jen pár útržkovitých informací. Jako čtrnáctiletý odešel do Kopidlna, aby se vyučil zámečnickem a v roce 1867 se odebral na zkušenou do Vídně, kde se naučil vyrábět šicí stroje. Ve Vídni se také potkal se svým pozdějším společníkem Rezlerem, o kterém nevíme v podstatě nic, jen jeho základní osobní iniciály: narodil se 4. listopadu 1842 v Železném Brodě a zemřel 6. listopadu 1911 v Jindřichově Hradci.¹²⁴ O jejich produktech víme naštěstí více.

Jejich první šicí stroje byly určeny pro řemeslnické a obuvnické dílny. Jednalo se o stroje dlouhočlunkové používající systém Howe ve třech velikostech (A, B, C). Ochranná známka firmy v podobě kruhového štítku, v jehož střední části se nachází postava starořímské bohyně moudrosti, ochránkyně umění, věd a řemesla Minerva byla registrována ve Vídni v roce 1883. Na obvodě štítku se nachází latinský nápis „*Meliora sunt bono inimica*“, což znamená „Lepší je nepřítelem dobrého“. Stroje pro domácnost začala továrna vyrábět v roce 1890 a to tentokráte podle systému Wheeler & Wilson s označením Minerva A, B, a C. Každý stroj měl na ramenu jméno Minerva jak v horní části, tak i na stranách podstavce. 15. května 1891 byly ve Vídni zaprotokolovány pod registračním číslem 1284 vylepšené ochranné známky Minerva slovní a kombinovaná se štítkem v oválné podobě.

K vídeňské centrále vznikla postupně pobočka ve slezské Opavě, kam se také v roce 1913 zcela přesunulo sídlo firmy. Moravská agrární a průmyslová banka v Brně iniciovala sloučení s opavskou firmou Silesia: Erste österr. -ungarische Nähmaschinen-fabriks Gesellschaft E. Kohn & Mittler Opava. Na základě této fúze byla založena akciová společnost s *názvem MINERVA, první rakouskouherská továrna na šicí stroje, akc. spol., Rezler & Komárek*. Proslulý Central Bobbin s kývavým chapačem uvedla firma na trh v roce 1924. Tato firma, která v roce 2015 dosáhla obratu přes miliardu Kč, stále existuje, sídlí v Boskovicích a vyrábí šicí stroje, které používají renomované firmy Baťa, Adidas, Rieker, Gabor, Meindl a další.

¹²⁴ www.minerva-boskovice.cz/o-nas/historie

Další firmou na šicí stroje byla firma Lada Soběslav, která ale vznikla až po první světové válce v roce 1919, a proto jí v této práci, soustředěné na 19. století, není věnována pozornost.

11. Šicí stroj v dívčím školství

Se šicím strojem se setkávala děvčata pravidelně ve škole. Jak již bylo řečeno, školní systém 19. století dbal na to, aby byly absolventky připraveny na praktický život. Školní osnovy proto předepisovaly pro ženské práce nejvyšší možný počet hodin. Například na Vyšší dívčí škole v Praze ve Vodičkově ulici pro rok 1888 činilo toto penzum 4 hodiny týdně z celkových 30 hodin v prvním a druhém ročníku a dokonce 6 hodin týdně ve vyšších ročnících. Ženské práce tedy představovaly nejdůležitější předmět, kterému byla během studia věnována největší pozornost. Teprve poté následovala výuka německého a francouzského jazyka, český jazyk zaujal čtvrté pomyslné místo spolu se zeměpisem. Konkrétně na této dívčí škole se s šitím na šicím stroji začalo pod vedením paní M. Javornické, paní Anny Cardové, slečny Marie Diviškové a slečny Anny Pazdernikové až ve třetím ročníku, poté co si děvčata osvojila šití v ruce.¹²⁵ Učitelka Anna Cardová, rozená Lamblová, která byla veřejně činná a působila v řadě českých spolků jako například Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek v Praze či Ženském výrobním spolku, se stala po složení zkoušek z ručních prací v roce 1863 industriální učitelkou a na Vyšší dívčí škole vyučovala tento předmět od roku 1866 do roku 1888.¹²⁶

Je nasnadě, že šicí stroj nebyl na školách samozřejmostí, ale situace se zlepšovala doslova každým rokem tím, jak se stroj stával cenově dostupnější. Již v roce 1863 slibuje inzerát v módním časopise *Lada*, že nově otevírající se soukromá vyšší dívčí škola v Karlíně sjedná pro své žákyně šicí stroj.¹²⁷ Na tomto ústavě byla pověřena výukou ženských prací a francouzštiny Antonie Melišová rozená Korschnerová, redaktorka zmíněného časopisu, která bedlivě sledovala práci Vojty Náprstka a v časopise referovala nejenom o Náprstkových přednáškách, ale obecně šicí stroj velice prosazovala a propagovala.

¹²⁵ GABLER, Vilém: *Pamětní spis na oslavu pětadvacetiletého trvání městské Vyšší dívčí školy*, Praha: 1888, s. 38.

¹²⁶ LA PNP, fond Anna Cardová-Lamblová, Marie Vosátková-Tomešová: *Životopisné vzpomínky na Annu Cardovou-Lamblovou*, rkp.

¹²⁷ *Lada*, beletristický a módní časopis, ročník třetí, 24. 9. 1863, č. 18, s. 143.

Šicí stroje do dívčích škol se nejčastěji pořizovaly na základě rozhodnutí městských rad, jako tomu bylo v případě dívčí školy u Matky Boží Vítězné¹²⁸ nebo z *darů spanilomyslných a škole příznivých paní a pánů*, tak jak se tomu stalo na vyšší dívčí škole v Jičíně již pro školní rok 1864/1865. Pracím na šicím stroji a francouzštině vyučovala na tomto dívčím ústavě Bohdana Němcová (19. června 1841 Polná - 6. února 1920 Praha), dcera *slovné spisovatelky* Boženy Němcové.¹²⁹

K dispozici jsou i výsledky žákyň, které tento předmět musely během školní výuky absolvovat. Z dopisu s úhledným rukopisem, který byl adresován mladé Marii Červinkové-Riegrové, se dozvídáme, že její kamarádka Marie Levá dostala na vysvědčení z ženských prací trojku, ale ze všech ostatních předmětů byla hodnocena výborně.¹³⁰ Libuše Bráfová, sestra Marie Červinkové-Riegrové, která navštěvovala Městskou Vyšší dívčí školu od roku 1871, byla ve třetím ročníku klasifikována také za tři z předmětu šití šatstva a šití na stroji, stejně jako z účetnictví nebo měřičství.¹³¹ Co na to říkala její maminka Marie Riegrová-Palacká, která působila od roku 1888 jako dozorkyně při hodinách šití na stejném ústavě, bohužel nevíme. Z deníku Marie Červinkové-Riegrové nicméně víme, že rodina Riegrova od roku 1866 vlastnila šicí stroj. Byl to vánoční dárek pro Marii Riegrovou-Palackou od jejího tatínka Františka Palackého.¹³²

¹²⁸ Národní škola, roč. 6., č. 21, 21. 5. 1868, s. 167.

¹²⁹ Národní škola, roč. 1., č. 50, 10. 12. 1863, s. 399.

¹³⁰ LA PNP, fond Červinková-Riegrová Marie, Marie Levá: dopis z roku 1867.

¹³¹ URBANOVÁ, Berenika. *Libuše Riegrová-Bráfová, životní postoje v rodinných souvislostech*. Praha 2007. Filozofická fakulta univerzity Karlovy. Vedoucí bakalářské práce prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc, str. 12.

¹³² LA PNP, fond Červinková-Riegrová Marie, zlomky deníků I-III.

12. Negativní vnímání šicího stroje

Ačkoliv přinesl šicí stroj společnosti prokazatelně řadu výhod, byla zde skupina pracujících lidí, která se šicího stroje obávala. Jednalo se obecně o švadleny, krejčí, tovární dělníky v textilním průmyslu, kteří stroj vinili ze snižování svých mezd a devalvace své práce. Tento jev není předmětem této bakalářské práce, ale kvůli jeho závažnosti bych chtěla tuto problematiku velice krátce představit a poukázat na to, že pozitiva šicího stroje, které byla na těchto stránkách představena, nebyla vnímaná celospolečensky. V konečném důsledku se jednalo také o negativní reklamu, která mohla odradit potencionálního útlocitného zájemce od koupě.

V řadě periodik byla této problematice věnována pozornost a cílem bylo dokázat nepravdivost tohoto argumentu jako starého předsudku, který se ale nedařilo vyvrátit a objevoval se stále znovu. Ženský časopis Lada se proto pustil do názorného rozboru, kde sice uznal, že šicí stroj zapříčinil snížení finanční odměny za vyhotovené dílo, ale zároveň umožnil být daleko efektivnější díky časové úspoře a vydělat dvakrát více než za použití pouze jehly a nitě. Za vyhotovení jedné jednoduché košile obdržela švadlena dříve 20-30 krejcarů. Po rozšíření šicího stroje klesla sice výkupní cena na 15 krejcarů, ale protože stihla ušít za den místo jedné košile, košile čtyři, tak ve výsledku vydělala 60 krejcarů, což je o 100 procent více než dříve.¹³³ V praxi to ovšem tak jednoduché nebylo, problémem bylo samozřejmě sehnat potřebný obnos na zakoupení šicího stroje a naučit se se strojem také zacházet, představovalo další nemalou výzvu. Švadleny, které nebyly ochotny změnit naučený styl práce nebo které si nemohly šicí stroj kvůli nedostatku financí dovolit, měly oprávněný pocit, že je stroj jejich úhlavním nepřítelem. Tato situace však nebyla bezvýhodná díky splátkovému prodeji či zaučení zdarma, které většina prodejců nabízela. Řada českých ženských spolků tuto situaci také reflektovala a nabízela vyučování pro nemajetné dívky a ženy. Za všechny bych jmenovala ženskou průmyslovou školu při Spolku sv. Ludmily nebo školu Ženského výrobního spolku českého.

¹³³ Lada, roč. 3., 8. 9. 1863, č. 17, s. 68.

13. Šicí stroj a humanitární pomoc

Šicí stroj vypomohl během prusko-rakouského konfliktu v roce 1866. Americký klub dam šil na šesti šicích strojích Wheeler a Wilson již od dubna prádlo a podušky pro zraněné vojáky, kteří začali plnit v červnu, červenci a srpnu nejenom pražské nemocnice. *Ještě se neschýlovalo ani k válce, a dobrý tento spolek připravoval se již všemožně, aby se ulehčilo smutnému osudu těch, kteří budou raněni. Sedíce u šicích strojů, šily šlechetné tyto dámy všeliké prádlo pro vojáky.*¹³⁴ Tuto velice obětavou práci ocenil i císař František Josef I., který 26. října 1866 poděkoval spolku vlastnoručním dopisem za věrnost, loajalitu a patriotismus.¹³⁵ O deset let později tuto lidumilnou činnost dámy zopakovaly a zaslaly šest beden prádla a šatstva do Bosny a Hercegoviny, kde probíhal válečný konflikt.¹³⁶

¹³⁴ Posel z Prahy, roč. 7, č. 71, 2. 10. 1866, s. 472.

¹³⁵ HOFFMANONNOVÁ, Štěpánka. Americký klub dam v minulosti a současnosti. Diplomová práce, FHS UK, vedoucí práce: PhDr. Miloslava Turková CSc., Praha 2011, s. 35.

¹³⁶ Pedagogické rozhledy, Věstník literárního a paedagogického, Praha: Alois Wiesner, 1894, roč. 4, s. 63-64.

Závěr

Ruční šití představovalo časově náročnou a namáhavou činnost, kterou vykonávaly po staletí ženy. I systém dívčího školství 19. století byl tomuto požadavku přizpůsoben a děvčata trávila ve školách nejvíce času právě ručními pracemi. Práce jim byla ulehčena vynálezem šicího stroje, jehož vývoj trval skoro jedno století. Řada vynálezců chtěla vyhovět společenské poptávce, ale jen někteří byli schopni vymyslet zcela nový systém strojového šití, který nekopíroval šití ruční. Funkční model přišel na svět v roce 1846 ve Spojených státech amerických a za jeho vynálezce byl uznán Elias Howe. Americký trh se šicími stroji se velmi dynamicky rozvíjel a produkoval další vylepšené stroje různých značek (Singer, Wheeler and Wilson, Howe, atd.). Jen za rok 1859 bylo vyrobeno v USA 46 208 kusů šicích strojů a prvenství obhájili Američané i navzdory občanské válce, která probíhala v letech 1861 až 1865 a která destabilizovala místní průmyslovou výrobu. Tento progresivní vývoj nevykazoval žádný jiný region. I když západní Evropa (Velká Británie a Německo) podnikala v této oblasti také jisté kroky, nikdy se jí nepodařilo tento vývoj zvrátit.

Naopak situace v Českém království byla diametrálně odlišná. Do roku 1862 byl šicí stroj prakticky neznámým pojmem, i když ojedinělé doklady o jeho používání na našem území také existují. Změna nastala právě v roce 1862. Zásahu na tomto obratu mělo nejenom politické uvolnění po pádu rakouského ministra vnitra Alexandra Bacha, ale především účast české honorace na třetí světové výstavě, která se do Londýna odebrala načerpat inspiraci v oblasti průmyslové výroby a následně výstavě s přednáškami Vojty Náprstka na Sřeleckém ostrově a Žofíně v Praze, na kterých byly českým návštěvníkům představeny technické možnosti, jako byl právě šicí stroj. Mocným propagačním nástrojem byly přednášky, během nichž se návštěvníci dozvěděli řadu informací nejen k obsluze, ale i další užitečné poznatky týkající se výroby či praktické zkušenosti ze zahraničí. Cílem Vojty Náprstka bylo nadchnout české publikum pro pokrok a vyzvat české konzervativní publikum k opuštění starých pracovních postupů. Díky technickým novinkám člověk ušetří čas a energii, kterou pak může věnovat sebevzdělání nebo práci pro národ. V případě šicího stroje se jednalo vskutku o masivní ušetření času. Místo čtrnácti hodin a dvaceti šesti minut, které žena věnovala ušití jedné mužské košile, strávila nyní u šicího stroje pouze jednu hodinu a šestnáct minut.

Vojta Náprstek se angažoval i ve zprostředkování prodeje amerických šicích strojů na našem území. Zvolil firmu Wheeler and Wilson a kontaktoval vídeňskou centrálu této

americké společnosti. První dealerkou této firmy se stala v roce 1863 jeho švagrová Ludmila Šimáčková, rozená Křížková, která ale dlouhodobě neustála příliv stále nových, především levnějších strojů při relativně malém odbytu a musela svůj pražský obchod po sedmi letech působení uzavřít. Malá poptávka v 60. letech 19. století byla zapříčiněna vysokou cenou. Americké stroje se tehdy prodávaly kolem 150 zl., sama Šimáčková nabízela šicí stroj v roce 1865 za 160 zl. (30 zl. z této částky tvořila její provize). Velkou úlevou pro zájemce o koupi bylo zavedení splátkového prodeje, který rozmělnil velkou počáteční investici do menších měsíčních splátek. Ten zavedla i Šimáčková, ale rostoucí konkurence v tomto odvětví stvrdila její osud.

Konkurence volila různé taktiky k přilákání zákazníků, kterých postupem času a vlivem příznivějších cen přibývalo. Samozřejmostí, k již zmíněnému splátkovému prodeji, bylo zaučení zdarma, garance záruční doby či český návod k obsluze. Obchodníci pak volili pro prodej různé strategie. Někteří působili jako dealeři jedné určité značky, druzí vsadili na rozmanitost nabídky a prodávali vícero různých značek. Další se rozhodli přidat šicí stroje jako doplněk ke svému standardnímu sortimentu nebo se zaměřili na budování řetězce vlastních prodejen. Další kapitolou byly menší dílny, které vyráběly buď svoje vlastní šicí stroje, které se většinou vyznačovaly jednoduchou až primitivní konstrukcí nebo kopírovaly americké mašiny, které buď vydávaly přímo za originály, nebo otevřeně deklarovaly, že se jedná o přesnou napodobeninu. Ojedinele se bylo možné setkat i s prodejem strojů, které již byly používány, opraveny a následně přeprodány.

Cena šicího stroje se odvíjela od mnoha důležitých faktorů, jako byla například značka, původ, vybavení, příslušenství a stav šicího stroje. Každý z těchto aspektů hrál důležitou roli při stanovení ceny. Nejlevnější šicí stroj stál 6 zl. a jednalo se o vlastní dílenskou výrobu, naopak nejdražší záležitostí byl šicí stroj na rukavičky za 230 zl.

Pro svou praktičnost a účelnost se šicí stroj postupně stával standardním vybavením každé domácnosti a jeho používání přineslo řadu celospolečenských změn. Díky úspoře času, ženy postupně opouštěly po století zaběhnutý styl života a začaly se pomalu zapojovat do společenského dění, studovat nebo pracovat. Šicí stroj se stal i pracovním nástrojem, prostřednictvím kterého si mohla žena vydělat na své živobytí. Dalším revolučním benefitem bylo nastartování textilního průmyslu, který s pomocí šicího stroje začal hromadně

produkovat levné oděvy, tak zvanou konfekci. Tyto změny spoluutvářely svět, ve kterém nyní žijeme.

Seznam pramenů a literatury:

Periodika

Brünner Zeitung, roč. 32, 1880, č. 216.

Český obuvník, roč. 13, 1895, č. 22.

Dějiny a současnost, 2013, roč. 35.

Lada, příslušná čísla z let 1862-1863.

Listy pojizerské, roč. 2, 1888, č. 1.

Mährischer Correspondent, roč. 13, 1873, č. 235.

Moravan kalendář na rok obyčejný 1866, roč. 15.

Münchner Neueste Nachrichten, roč. 55, 1903, č. 265.

Národní listy, příslušná čísla z let 1862-1871.

Národní noviny, příslušná čísla z let 1890 a 1891.

Národní politika, roč. 7, 1889, č. 129.

Národní škola, roč. 1., 1863, č. 50; roč. 6., 1868, č. 21.

Nové pařížské mody, příslušná čísla z let 1899-1902.

Ohlas od Nežárky, roč. 6, 1876, č. 3; roč. 12, 1882, č. 50.

Osvěta americká, roč. 19, 1912, č. 32.

Pedagogické rozhledy, roč. 4, 1894.

Pokrok hospodářský, roč. 3, 1864.

Posel z Prahy, roč. 7, 1866, č. 71.

Roční zpráva matičné české reálky v Lipníku, ročník 1906, č. 11.

Světozor, roč. 3, 1869, č. 6.

Venkov, roč. 5, 1910, č. 157.

Všeobecný domácí sekretář, roč. 2, 1865.

Živěna, roč. 1, 1876, č. 17.

Archivní prameny

LA PNP, fond Anna Cardová-Lamblová, Marie Vosátková-Tomešová: Životopisné vzpomínky na Annu Cardovou-Lamblovou, rkp.

LA PNP, fond Červinková-Riegrová Marie, Marie Levá: dopis z roku 1867.

LA PNP, fond Červinková-Riegrová Marie, zlomky denníků I-III.

Monografie, sborníky a další publikace

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách-dívčí vzdělání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha: Libri, 2005.

BENDA, Jiří. *Počátky a rozvoj oděvní konfekční výroby v českých zemích*, FF UK: 1969.

CAULON, J. John. *Genius rewarded, or, The stroy of the sewing machine*, New York: 1880.

COOPER, Grace Rogers, *The Sewing Machine, its invention and development*, Washington: 1976.

CZEIKE, Felix. *Wien. Kunst und Kultur-Lexikon*, München: 1976.

GABLER, Vilém: *Pamětní spis na oslavu pětadvacetiletého trvání městské Vyšší dívčí školy*, Praha: 1888.

GLAFEY, Hugo. *Textil-Lexikon*. Stuttgart: 1937.

HERZOG, Rudolph. *The sewing machine: its history, construction, and application*, London: 1864.

HLAVAČKA, Milan a kolektiv. *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*, Praha 2014.

HOFFMANONNOVÁ, Štěpánka. *Americký klub dam v minulosti a současnosti*. Diplomová práce, FHS UK, vedoucí práce: PhDr. Miloslava Turková CSc., Praha 2011.

CHORHERR, Thomas. *Grosse Österreicher, Überreuter Verlag, Vídeň: 1985.*

CHOVANČÍKOVÁ, Irena (ed.). *Muzejní výstavní tvorba: sborník přednášek ze semináře 26. - 27.6 2007*. Masarykovo muzeum v Hodoníně: 2008.

LENDEROVÁ, Milena. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, NLN 2009.

LEWTON, L. Frederick. *The servant in the house: a brief history of the sewing machine*, Washington: 1930.

- LÜTH, Erich. *Balthasar Krems: Ein dt. Erfinder d. Nähmaschine*, 1941.
- MUCHKA, Pavel. *František Šimáček (1834-1885)*, diplomová práce FF UK.
Vedoucí práce: doc. PhDr. Magdaléna Pokorná, CSc.
- PARTON, James. *History of the sewing machine. The Howe Machine Company*, Middletown, Conn., 1872.
- PAŽOUT, Josef: *Zlaté klasy*, Písek, 1864.
- ŘÍHOVÁ, Hana. *Ženská emancipace v českých zemích v 19. století s přihlédnutím k brněnskému spolku Vesna*, Brno: Masarykova univerzita, 2016.
- SECKÁ, Milena, ŠTĚPÁNOVÁ, Irena, SOCHOROVÁ, Ludmila. *Ženy rodiny Náprstkovy*. Argo: 2001.
- SECKÁ, Milena. *Vojta Náprstek: vlastenec, sběratel, mecenáš*. Vyšehrad 2011.
- SECKÁ, Milena. *Jen Náprstková, prosím...: Neobyčejný život v dobových pramenech*. Praha: Národní muzeum, 2016.
- SRBOVÁ-LUŽICKÁ, Anna. *Šití, svazek třetí. Školy ženských prací ručních*, Praha: 1880.
- STUDNIČKA, Alois. *Šicí stroje*, Praha: 1864.
- ŠIMÁČKOVÁ, Ludmila. *Vynikající ženy mimo rodinný kruh*, Libuše, 1873.
- ULMANOVÁ, Kristýna. *Češi na světových výstavách*, diplomová práce FF UK, 2010.
Vedoucí práce: Prof. PhDr. Milan Hlavačka, Csc, s .85-86.
- URBANOVÁ, Berenika. *Libuše Riegrová-Bráfová, životní postoje v rodinných souvislostech*. Praha 2007. Filozofická fakulta univerzity Karlovy. Vedoucí bakalářské práce prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc.
- VETÝŠKA, Jiří. *90 let značky Lada, o šicích strojích a lidech kolem nich*, Jindřichův Hradec: Epika 2010.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, Praha: Svoboda, 1996.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Zlaté časy české reklamy*, Praha: Karolinum, 1999.

Internetové zdroje

<https://www.sciencemuseum.org.uk>

<https://www.singer.com/history>

<https://www.minerva-boskovice.cz/o-nas/historie>

Přílohy

Cenník pravých amerických a výborných evropských šicích strojů Frant. Auspitzera.

majitelé c. k. patentů na šicích strojích v Litoměřicích (v Čechách)
C. k. n. v. priv. litoměřická továrna na prádlo,
 v Litoměřicích v továrně. v Starém Hradci, na kapucinském náměstí č. 1.

C. k. n. v. priv. litoměřická továrna na prádlo,
 v Litoměřicích v továrně. v Starém Hradci, na kapucinském náměstí č. 1.

C. k. n. v. priv. litoměřická továrna na prádlo,
 v Litoměřicích v továrně. v Starém Hradci, na kapucinském náměstí č. 1.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

SINGER

Šicí stroj s pedálem, který je velmi lehký a snadno se přemísťuje. Jeho konstrukce je velmi pevná a odolná. Cena: 120 Kč.

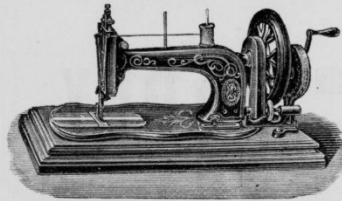
Odpovědný redaktor Josef Hladík. — Vydávatel a nakladatel Josef Dvořák. — Tiskem Dra Ed. Grégra v Praze. 8 příloh.

Příloha č. 1 – inzerát v Národních listech ze dne 12. 10. 1870

(<https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:f26d1f2f-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:b58aaa30-44c1-11e7-a34b-005056827e51>)

The Singer Manufacturing Company, New-York.

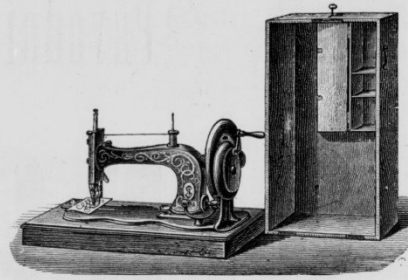
Obr. 1.

Nový šicí stroj ruční pro rodiny.

Jest to nejdokonalejší ruční stroj. té samé jakosti a výkonosti, jako dole vyobrazený stroj pro rodiny k šlapání obr. 3.

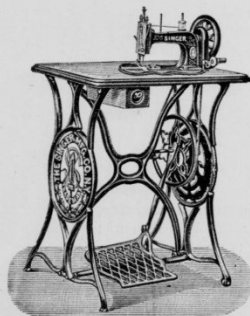
Obr. 2.

Nový šicí stroj ruční pro rodiny s příkrývkou.

Z amerického ořechového dřeva, té samé jakosti a výkonosti jako dole vyobrazený stroj pro rodiny k šlapání obr. 3. a 4.

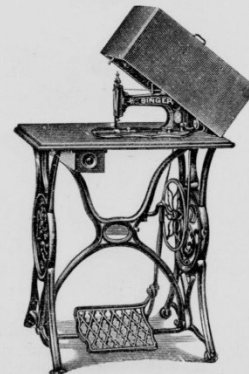
Obr. 3.

Nový šicí stroj pro rodiny.

Jest to nejvýtečnější šicí stroj pro rodiny, pro potřebu domácí vůbec, pro bílé šití, ženské krejčovské práce, pro vyrábění šněrovaček, pláštů, deštníků a t. d. Jest opatřen nejnovějšími aparáty.

Obr. 4.

Nový šicí stroj pro rodiny s příkrývkou.

Ten samý stroj jako obr. 3., však opatřen příkrývkou z ořechového dřeva amerického, by se stroj před zaprášením a poškozením ušetřil.

Na splátky v městě zl. 1.— r. č. týhodně.
 „ „ na venkově „ 4.— „ měsíčně.
 Při hotovém zaplacení 10% srážky.

Příloha č. 2 – nabídka firmy Singer z roku 1882

(<https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:f490c2f3-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:69d24460-c172-4c3b-9f85-f00fd92c28a4>)

První medaile na světových výstavách v Paříži a v Londýně.

Americké šicí stroje

ze světoznámé továrny
WHEELERA a WILSONA v Novém Yorku.
 Hlavní sklad v Praze,
Bartolomějská ulice u Perštejna č. 310—I.
 Lidmily Šimáčkové.

Jakže, opět nové mašiny? Ba ovšem — duch lidský nestojí, ale vyvádí pořád nové věci! I na šití došlo! Chudý americký dělník, Eliáš Howe, stal se tímto vynálezem pravým dobrodincem lidstva. V celé Americe, v celém Anglicku nešije se nyní jinak, než pomocí šicích strojů. Jeden šicí stroj za 100 zl. uživi celou rodinu, neboť sešívá, obrubuje, zapošívá, všívá a našívá šňůrky, a hodí se jak k obyčejnému, tak k ozdobnému šití. Za podívání nikdo nic nedá, ať se každý přesvědčí. Ostatně přesvědčili se už mnozí nevěřící Tomáškové, když se pracovalo na těchto šicích strojích při výstavách hospodářských a jinak ve Veltrusích, v Čáslavi, v Jičíně, v Pardubicích atd. Krejčovské a švadleny neotáleli se zakoupením a libují si nyní velice, neboť práce pořád přibývá, oči a plíce se nekazí. Výdělek tudíž roste a zdraví netrpí.

Americké šicí stroje Wheelera a Wilsona dělají pevný štepový steh, jež nemožno vypárati, a sice udělají za minutu 500—2000 stehů. Jakkoliv to zní pravdě nepodobně, přece jest jen pouhá a holá pravda. Každý může se přesvědčit, kdo se buď sám podívá do hlavního skladu, aneb kdo si odtamtud zjedná v psaní ukázky šití. Věc chválí se sama, a netřeba ji tudíž chváliti.

Záleží nyní na našich krejčích, švadlenách a hospodyních, aby se věci chopili, dříve, než ji vyčerpají podnikaví Němci a Židé.

V hlavním skladě podává se návod k šití zdarma.

Příloha č. 3 – inzerát Lidmily Šimáčkové z roku 1865

(<https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:8695b4c0-1eff-11e5-8401-001018b5eb5c?page=uuid:d9015e60-2474-11e5-b44d-005056827e51>)

Největší sklad
 všech druhů
šicích strojů.
Pro rodiny:
 Nedostikitelné la Silencieuse,
 Wheeler a Wilson,
 Grover a Baker.
**Pro řemeslníky
 a továrny:**
 Atna,
 Singer, 1547
 Howe,
 Mannsfeld.
 Ruční stroje od 15 zl.
 začínaje.
 Zaručení trvá 5 roků.
 Vyučování zdarma.
 Níže, jehly, hedbávi a olej
 jakosti nejlepší jest vždy
 v zásobě. Ušnadnění koupi
 splátkami.
Jan Neff
 v Praze, Pšikopy čís. 39.

Příloha č. 4 – inzerát Jana Neffa z roku 1870

(<https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:f261d4d7-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:bda4fa30-44b3-11e7-b3c8-005056825209>)

The Singer Manufacturing Company New-York.

Původní šicí stroje

SINGEROVY

firmy

The Singer Manufacturing Company

NEW-YORK.

Poukazueme k uvedené vedle tovární známce, k certifikátu (vysvědčení původu) a k úplné firmě: „The Singer Manufacturing Company, New - York“, kterouž jest každý náš stroj opatřen. — Všechny jiné stroje, jež se pod jmenem „Singer“ prodávají, jsou padělaný.

The Singer Manufacturing Company, New-York.

Příloha č. 5 – Upozornění firmy Singer na padělané šicí stroje

(<https://kramerius5.nkp.cz/view/uuid:f490c2f3-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:1106270f-c552-4fb1-9fa4-2f4a9e9d6f86>)